SSOAR

Open Access Repository
www.ssoar.info

Memoria baricadelor: anul 1848 în context comparativ

Chiper, Mihai

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:
Chiper, M. (2008). Memoria baricadelor: anul 1848 în context comparativ. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, *8*(4), 793-833. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56016-4

Nutzungsbedingungen:
Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de

Terms of use:
This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Comercial-NoDerivatives). For more Information see:
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0

gesis
Leibniz-Institut
für Sozialwissenschaften

Mitglied der
Leibniz-Gemeinschaft

Memoria baricadelor
Anul 1848 în context comparativ

MIHAI CHIPER

Privind retrospectiv, revoluțiile din 1848 se plasează în umbra evenimentelor similare din 1789 și 1917, care au ca impact schimbarea lumii. În vestul Europei, anul 1848 nu a produs mituri și o fascinație precum 1789, modelul de evaluare și de raportare cel mai potrivit. Revoluțiile de la mijlocul secolului XIX au învățat din greșelile modelului original, deși ele par epigonice. Revoluționarii, reformatorii și contra-reformatorii s-au străduit în general să nu repete erorile și suferințele, să nu se alunece de la reforme la teroare și, în final, la dictaturi personale. Tradițiile istoriografice diverse au conchis însă multă vreme că anul 1848 este un eșec prin consecințele sale efemere. În urma problematizării conceptului de succes al unei revoluții, imaginea de ansamblu s-a modificat puternic în ultimele decenii. Chestiunea efectelor pe termen lung sau scurt ale revoluțiilor de la 1848 rămâne disputată și, în mod clar, nu există o punere de acord printre istorici asupra lor. Unii dintre ei văd revoluțiile ca o ruptură în trendurile anterioare, cu importante consecințe imediate, alții admit schimbările determinate pe o lungă perioadă de timp, având rezerve asupra consecințelor pe termen scurt. O altă categorie se arată sceptică asupra oricăror efecte independente ale revoluțiilor, neobservând diferențe între schimbările generate de ele și evoluțiile obișnuite, socioeconomice și politice de lungă durată[1].

Când istoricii ori comunitățile comemorării evaluează anul 1848 pozitiv sau negativ, ei văd evenimentele prin filtrul propriilor perspective politice. Există, potrivit lui Reinhard Koselleck, o dificultate evidentă de a evalua o revoluție, aceasta fiind condiționată de spațiile și prilejurile experienței și orizonturile de așteptare[2]. Perspectiva asupra oricărui eveniment istoric este influențată nu numai de narațiunile și interpretările istoriografice, ci și de memoria socială, de construcția colectivă a trecutului, de controversele politice și luptele pentru putere care o marchează mai pregnant decât cercetarea documentelor istorice[3].

Fiindcă nu există o singură abordare a revoluțiilor din 1848, ci doar viziuni concurente, construite și susținute de comunități politice diferite, ce urmăresc

---

[1] Heinz-Gerhard HAUPT, Dieter ALNGEWIESCHE, „The European Revolution of 1848. Its Political and Social Reform, its Politics and Nationalism, and its Short and Long-Term Consequences", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848: Revolution and Reform*, Berghahn Books, New York, 2001, pp. 1-24; Rüdiger HACHTMANN, „Success and Failure: The Revolution of 1848", in Reinhard RÜRUP (ed.), *The Problem of Revolution in Germany, 1789-1989*, Berg Publishers, Oxford, 2000, pp. 27-55.

[2] Axel KÖRNER, „The European Dimension in the Ideas of 1848 and the Nationalization of Its Memories", in Axel KÖRNER (ed.), *1848: A European Revolution? International Ideas and National Memories of 1848*, Palgrave MacMillan, New York, 2004, p. 10.

[3] Robert GILDEA, „1848 in European Collective Memory", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848*...cit., p. 916.

să-și justifice propria lor agendă, realitatea succesului sau eșecului trebuie contextualizată cu atenție. Deseori, istoricii caută să afle dacă 1848 reprezintă un pas înainte sau înapoi în diferitele căi ale progresului. În evaluările contemporanilor, revoluția era descrisă aproape întotdeauna ca un eșec, chiar în interpretările atât de diferite ale lui Marx (eșec al emancipării proletariatului din cauza inexistenței unei conștiințe de clasă)[1] sau Tocqueville (eșecul menținerii republicii și pierderea gustului pentru libertate și instituții libere)[2]. Baza celor mai multe interpretări este ideea că istoria poate fi descrisă ca un proces teleologic. Evaluarea lui 1848 în a doua jumătate a secolului XX diferă față de concluziile lui Marx sau Tocqueville. Cadrele sociale comparative ale istoricilor contribuie la aceste poziționări critice. Pentru a arăta similaritățile dintre revoluțiile franceză și cea germană, Wolfgang Mommsen a prezentat o argumentație care schimba teoria germană a *Sonderweg*-ului[3], originată în 1848, punând de asemenea la îndoială faimoasa interpretare formulată de A.J.P. Taylor, care vedea revoluția ca un punct în care Germania a dat greș[4] (în sensul liberalizării politice engleze și americane). John Merriman a conchis, în studiul său despre revoluția din Franța, că nu a fost gata pentru republică[5]; era o viziune complementară interpretărilor istoriei Germaniei și care astfel a schimbat teoria *Sonderweg*-ului german. Aprecierile mai recente, și, în special, comemorările din 1998, văd revoluția de la 1848 într-o lumină pozitivă, interpretând evenimentele ca un punct de cotitură în procesul emancipării politice a burgheziei în sfera publică: în întreaga Europă, 1848 a fost o ucenicie, potrivit lui Agulhon, pentru formele politice de mai târziu[6]. Dacă evaluarea consecințelor revoluției a rămas incertă, contemporanii nu au înțeles niciodată izbucnirea ei ca pe un sfârșit al vechii ordini[7].

Chiar și țările care nu au experimentat manifestări revoluționare nu au rămas totuși nemarcate de evenimente. Sub amenințarea valului revoluționar s-a acordat olandezilor o Constituție încă în vigoare, s-au realizat reforme constituționale în Suedia, Danemarca și Belgia, cu scopul de a preveni extinderea protestelor[8]. Deși Rusia nu a fost afectată direct, armata țaristă a fost unul dintre actorii importanți, iar revoluția de la 1848 a fost descrisă ca un eveniment cheie în istoria rușilor. 1848 a afectat întregul continent: cauzele, desfășurările și efectele ale diferitelor revoluții pot fi văzute ca o largă extindere a unor evenimente interconectate. Așa cum

---

[1] Peter WORSLEY, *Marx and Marxism*, Routledge, New York, 2002, p. 28.

[2] Revoluția din februarie este pentru Tocqueville calculată, rece, teatrală, o încercare de a recrea ceva anterior, vechi și inevitabil pierdut. V. Alexis de TOCQUEVILLE, *Amintiri*, traducere, studiu introductiv și note de Cristian Preda, Editura Nemira, București, 2007, pp. 86-87.

[3] V. Hans-Ulrich WEHLER, „The German «Double Revolution» and the Sonderweg, 1848-79", in Reinhard RÜRUP (ed.), *The Problem of Revolution in Germany, 1789-1989*, Berg, Oxford, 2000, pp. 55-65; Matthew LEVINGER, „Enlightened Nationalism: The Transformation of Prussian Political Culture", 1806-1848, Oxford University Press, New York, 2002, pp. 6-9.

[4] A.J.P. TAYLOR, *The Course of German History: A Survey of the Development of German History since 1815,* Routledge, London, 2001, pp. 94-96. Eșecul Parlamentului de la Frankfurt este interpretat ca un sfârșit al liberalismului și o blocare a democratizării, cu efecte pe termen lung. Burghezia germană a devenit dependentă de militarismul prusac și susținătoarea unei puteri arbitrare, în timp ce burghezia britanică a ajuns avocata unei autorități constituționale. Acolo unde britanicii cereau *laissez-faire*, germanii căutau un conducător.

[5] John M. MERRIMAN, *Agony of the Republic. The Repression of the Left in Revolutionary France, 1848-1851*, Yale University Press, New Haven, 1978.

[6] Maurice AGULHON, *1848 ou l'apprentissage de la République*, Seuil, Paris, 1973.

[7] Axel KÖRNER, „The European Dimension...cit.", p. 11.

[8] *Ibidem*.

Reinhard Koselleck ne reamintește, 1848 a fost ultima revoluție care nu poate fi atribuită consecințelor înfrângerii într-un război dintre țări[1]. Niciodată înainte sau după 1848 Europa nu a mai fost martora unei situații în care, aproape în același timp, pe întregul continent, un sistem politic funcțional să fie răsturnat și înlocuit temporar cu o nouă ordine[2]. Descentralizarea impulsului revoluționar este plauzibilă, pentru că evenimentele naționale s-au declanșat separat și simultan, însă, dintr-un alt punct de vedere, nu este așa: cel mai important stimul pentru această erupție simultană a venit totuși din Franța[3].

O realitate istorică atât de complicată riscă să nu răspundă adecvat la chestionări istoriografice clasice atunci când discutăm despre memoria ei. Posteritatea unei revoluții este judecată de regulă de istoriografie în termeni de efecte. Fiindcă post-modernitatea ne aduce relativizarea marilor paradigme despre cunoaștere și relaxarea pretențiilor de adevăr, ideologiile mobilizate pentru a formula răspunsuri, contextul istoric în care se face bilanțul, *background*-ul cultural al celui care întreprinde un asemenea demers sunt indicatori care, la rândul lor, trebuie evaluați. Posteritatea construită istoriografic, de către antreprenorii specializați ai memoriei, poate avea un impact major asupra memoriei colective, dacă o privim ca o memorie vie, a experienței directe, în termenii lui Nora, dar în același timp, poate fi, la rândul ei influențată. Evident, relația dintre istoriografie și memoria socială suscită discuții. Deși Halbwachs nu a făcut diferența dintre o istoriografie obiectivă și memoria istorică produsă de grupurile sociale, o asemenea distincție nu poate fi susținută mult timp. După cum am subliniat, istoricii înșiși sunt, deseori, actori implicați în practicile memoriale ale societății, iar rolul lor în producerea memoriei nu trebuie în nici un fel să fie subestimat[4]. De exemplu, așa cum am menționat mai sus, o problemă relativ recentă în discutarea dimensiunii europene a evenimentelor revoluționare este prezentarea moștenirii anului 1848 din perspectiva miturilor fondatoare ale integrării europene. În cadrul contextului politic a celei de-a 150 aniversări, comemorările istorice au fost parte a unui proces de legitimare a integrării europene: 1848 a fost înfățișat ca o prefigurare a unei viziuni europene. În manifestările istoriografiei de tip comemorativ din 1998, unii politicieni au privit revoluția drept o primă încercare de a crea o federație europeană[5]. Astăzi, nu numai politicienii, dar și istoricii subliniază conceptul de Europa în timpul revoluției. Simonetta Soldani interpretează '48-ul italian ca o restabilire a relațiilor cordiale cu Europa[6]. Hartmut Kaelble percepe 1848 ca pe un moment fundamental în istoria Europei, care a culminat prin unificarea europeană[7]. Wolfgang Mommsen reevaluează viziunea europeană a lui 1848, recunoscând printre ideile revoluționare o anticipare a programului wilsonian și a conceptelor aceleiași integrări

[1] Reinhard KOSELLECK, „How European Was the Revolution of 1848/49?", in Axel KÖRNER (ed.), *1848. A European Revolution?*...cit., pp. 219-221.

[2] Axel KÖRNER, „The European Dimension...cit.", p. 11.

[3] E.J. HOBSBAWM, *The Age of Revolution: Europe, 1789-1848*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1962, p. 120.

[4] Jeffrey K. OLICK, Joyce ROBBINS, „Social Memory Studies: From 'Collective Memory' to the Historical Sociology of Mnemonic Practices", *Annual Review of Sociology*, vol. 24, no. 1, 1998, pp. 105-140/p. 110.

[5] Social democratul Heidemarie Wieczorek-Zeul, fost ministru al Economiei, unul dintre politicienii europeni implicați puternic în configurarea integrării europene.

[6] Simonetta SOLDANI, „From Divided Memory to Silence: The 1848 Celebrations in Italy", in Axel KÖRNER (ed.), *1848. A European Revolution?*...cit., p. 146.

[7] Axel KÖRNER, „The European Dimension...cit.", p. 12.

europene. El pune în lumină faptul că Mazzini vedea o Europă a popoarelor libere sub forma unei federații de state naționale[1]. În ciuda acestora, explică Reinhard Koselleck, ideea de Europa a fost folosită ca un punct de referință în timpul perioadei de eliberare de sub regimurile opresive, dar nu a fost cauza revoluțiilor[2].

Atracția de a revizita 1848 din perspectiva miturilor fondatoare ale integrării europene este explicit refuzată de unele abordări istoriografice. Charlotte Tacke consideră că 1848 nu poate deveni un mit fondator european, deoarece „memoria nu poate fi îndrumată" și fiecare încercare de manipulare este destinată să eșueze într-un răstimp mai scurt sau mai lung. Memoria istorică este un fenomen al interacțiunilor sociale, nu un obiect al consensului istoric, produs prin mijloace politice[3].

O singură opinie întrunește cele mai multe adeziuni: complexitatea de la nivel european. Revoluțiile și momentele reformatoare de la mijlocul secolului al XIX-lea furnizau o largă varietate de confruntări politice și sociale. Înainte de toate, se aduceau unele forme de participare la viața publică: demonstrații spontane și haotice pe străzi, manifestări organizate și ședințe ale cluburilor politice, diverse forme ale procedurilor parlamentare[4]. Sursele contemporane din anii 1848 și 1849 vorbesc de o adevărată dezlănțuire revoluționară, o reacție în lanț, rapid răspândită de la vest la est. Niciodată înainte și după aceea nu a mai fost sesizată o asemenea difuzare și intensitate a forțelor revoluționare, nici o asemenea interdependență și colaborare între centre revoluționare distincte, îndeaproape legate într-un sistem[5]. Europa apare ca un spațiu comun al comunicării și activităților revoluționare. Unii istorici și-au îndreptat atenția asupra practicilor revoluționare comune, cum ar fi construcția baricadelor și utilizarea simbolică a culorii roșii[6]. Cu radicalizarea evenimentelor în alte părți ale Europei, roșul devine culoarea tuturor momentelor revoluționare și, după 1848, simbolul mișcărilor muncitorești de pretutindeni. Sfera publică este lărgită prin participarea categoriilor marginale, în unele cazuri chiar a populației rurale. Revendicările revoluționare erau mai mult sau mai puțin aceleași peste tot pe continent: în unele țări se cerea democratizare și sistem parlamentar, în altele, mai înapoiate, 1848 însemnând sfârșitul feudalismului. Dezbaterile politice despre cum trebuie îndeplinite revendicările au luat forme aproape similare: conflicte între monarhiile constituționale și conducerea republicană, între liberali și radicali. În contrast cu 1793, nu ghilotina, ci aspirația pentru ordinea constituțională a guvernat regimurile revoluționare[7].

Din perspectivă comparativă, nu a fost doar o întâmplare că evenimentele care au provocat căderea vechii ordini s-au petrecut cam în același timp pe întreg

---

[1] *Ibidem*.

[2] Reinhard KOSELLECK, „How European Was the Revolution...cit.", pp. 209-221.

[3] Charlotte TACKE (ed.), *1848. Memory and Oblivion in Europe*, Presses Interuniversitaires Europennes, Bruxelles, 2000, pp. 13-27.

[4] Heinrich BEST, „Structures of Parlamentary Representation in the Revolutions of 1848", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848*...cit., pp. 475-506; Michael WETTENGHEL, „Party Formation in Germany: Political Associations in the Revolutions of 1848", in *Ibidem*, pp. 529-558; Wolfram SIEMANN, „Public Meeting Democracy in 1848", in *Ibidem*, pp. 767-778; Ralf PRÖVE, „Civic Guards in the European Revolutions of 1848", in *Ibidem*, pp. 683-693.

[5] Karl Joseph HUMMEL, „Political Quiet Zones", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848*...cit., p. 402.

[6] Maurice DOMMANGET, *La Révolution de 1848 et le drapeau rouge*, Éditeur Spartacus, Paris, 1948, p. 77.

[7] Pentru o perspectivă comparativă, v. Jonathan SPERBER, *The European Revolutions 1848-1851*, Cambridge University Press, 1994, pp. 148-194.

continentul. Eric Hobsbawm a văzut „prima și ultima revoluție europeană" ca un produs logic al unei epoci de revoluție dublă, și ca o consecință așteptată a unui proces economic care în semnificația lui socială și politică privea Europa ca întreg[1]. Bazându-se pe un cadru teoretic foarte diferit, Lewis Namier vede 1848 ca pe o revoluție a intelectualilor, în ciuda diferențelor interne de ordin politic, social și economic. Plecând de la *Histoire de la révolution* a lui Lamartine, care propune un denominator ideologic și chiar literar comun, Namier vede anul 1848 ca un produs al ideii morale, rațiunii, logicii și al dorinței de o mai bună guvernare și societate[2]. Intelectualii de pe întregul continent au fost ca niciodată angajați în crearea și comunicarea ideilor și dezbaterilor pentru o schimbare radicală.

Aducând în dezbatere fracturile și discontinuitățile memoriei dezvoltate la nivel european despre revoluția de la 1848, rezultatul în sine nu poate fi decât unul descumpănitor de complicat. Fiindcă nu a existat doar o singură revoluție, națiunile nu au cum să se regăsească într-o singură memorie istorică a anului 1848. Iar în cadrul diferitelor societăți, grupurile nu împărtășesc aceeași versiune despre trecut, fiindcă obiectivele politice, sociale, naționale au intrat deseori în conflict[3]. Competiția dintre obiectivele urmărite de grupuri diverse a influențat puternic modificarea memoriei despre 1848. Prin urmare, momentul revoluționar european de la 1848 a fost spart, dezasamblat discursiv în diferite evenimente.

Memoria colectivă este mereu un proces marcat de conflicte, nefiind construită prin acte de amintire omogene ori unanime. Ea se referă la un eveniment istoric, dar este, în primul rând, determinată de prezentul politic și social în care se produce reamintirea. Pe lângă acest proces specific, al memoriei determinate de grup, uitarea colectivă joacă un rol esențial. Selectivitatea memoriei, teoretizată de Maurice Halbwachs, determină întrebări esențiale precum: cine inițiază procesul amintirii? În ce fel? Pentru cât timp? În ce scop? Și chiar dacă evenimentul istoric este recuperat de memoria generațiilor succesoare, memoria lui este determinată mai puțin de evenimentul însuși, cât de contextul istoric al epocii în care se produce rememorarea. Asemenea situație este valabilă și pentru revoluțiile de la 1848[4].

Uitarea, ca și amintirea lui 1848, este, la rândul ei, un proces activ. Între actul amintirii și cel al uitării se află multe grade de cenzură, depreciere, selecție, negare, minciună, represiune. Uitarea și amintirea sunt legate strâns una de alta în diferite forme ale memoriei istorice. Modalitățile de selectare a evenimentelor susceptibile să fie amintite subliniază procesul prin care grupurile sociale acordă anumitor evenimente sau obiective ale revoluției o semnificație mai importantă în memoriile lor decât altele. Uitarea este o amintire selectivă, în sensul că unele națiuni celebrează lupta parlamentară din 1848, ridică statui eroilor revoluționari, dar trec sub tăcere luptele sângeroase și nu pomenesc de morți; unele partide preferă însă să glorifice exclusiv sacrificiul celor căzuți pe baricade și încearcă să-i folosească în ritualurile politice[5].

Uitarea poate fi temporară și exersată doar de anumite grupuri sau de mari părți ale societății. Relația dintre situațiile sociale, politice și naționale ale actorilor politici și forma rememorării pe care ei o propun este relativ simplu de realizat.

---

[1] E.J. HOBSBAWM, *The Age of Revolution*...cit., pp. 27-52.

[2] Lewis NAMIER, *1848: The Revolution of the Intellectuals*, Oxford University Press, London, 1957.

[3] Charlotte TACKE (ed.), *1848*...cit., p. 13.

[4] *Ibidem*, p. 15.

[5] *Ibidem*.

Mai complicată rămâne identificarea motivelor pentru care se petrece uitarea colectivă. Aceasta nu depinde, pe cât am putea crede, de trecerea timpului. 1848 a fost comemorat în Germania și Austria într-un număr uimitor de festivaluri și evenimente, în 1998, la trecerea a 150 de ani, în timp ce în alte țări din vestul Europei momentul a fost ignorat aproape complet. Desigur, rămâne de reflectat dacă putem vorbi despre uitare numai bazându-ne pe absența festivităților oficiale, în prezența unui public numeros. Rememorarea nu trebuie să se petreacă în cadrul manifestărilor publice în mod obligatoriu. Totuși, deoarece secolele XIX și XX pot fi caracterizate ca având o dezvoltată cultură a memoriei, nu este neapărat o eroare să presupui că un eveniment fără aniversări nu este important pentru memoria colectivă.

Pentru că memoria se dovedește totdeauna selectivă și nu există o conexiune directă între evenimentul istoric și formele de memorie determinate de el, este totuși posibil să se spună că mersul revoluției a fost important pentru memoria ei. Faptul că, de pildă, revoluția de la 1848 nu a devenit niciodată un mit, în sensul unui moment de importanță simbolică, responsabil pentru crearea comunităților, are mult de-a face cu varietatea evenimentelor și a fazelor diferite prin care au trecut mișcările din acel an. Eterogenitatea evenimentelor suportă selectivitatea memoriei colective și încurajează dezbaterile dintre memoriile diverselor grupuri sociale și politice[1]. În contrast, nereușita revoluției este numai într-o măsură restrânsă un indicator al slăbiciunii mitului colectiv al lui '48. Morții se pot transforma în martiri când celor în viață le sunt descifrate rosturile unor sacrificii, într-o manieră care să îi determine să continue lupta pentru un scop anume[2]. Bunăoară, tradiția culturii socialiste a memoriei arată că eșecul revoluției poate da naștere martirilor și chiar deveni un stimulent pentru comemorări.

Problemele fundamentale ale revoluției de la 1848 nu pot fi soluționate prin memoriile lor. Conflictele și disputele despre circumstanțele politice, sociale și naționale nu pot fi puse strânse la un loc și reconciliate utilizând ritualuri și comemorări de generare a unității și solidarității. Conflictele dintre dezideratele sociale și cele politice, dintre revoluția parlamentară și cea de pe străzi, nu pot fi decise și nici eliminate din memoriile concurente ale anului 1848. Dimpotrivă, există cazuri contrare: conflictul a fost reprodus și preluat în memoria revoluției. Elveția este reprezentativă pentru acest fenomen, unde o revoluție învingătoare poate aluneca într-o uitare indusă de autorități, prin descurajarea rememorărilor, deoarece ele puteau ațâța conflictul intern și războiul civil (*Sonderbundskrieg*), amenințând stabilitatea internă a societății rezultate[3].

1848 marchează o cumpănă: punctul în care naționalismul și internaționalismul devin poli contrari, după interpretarea propusă încă din 1931 de istoricul german Valentin Veit[4]. Revoluția este văzută ca eveniment cu implicații la scară europeană, fiind descrisă, în termeni figurativi, ca „primăvară a popoarelor", în timp ce comemorările s-au transformat din ce în ce mai mult în momente naționale. Indiferent dacă 1848 a fost privit ca un eveniment binevenit sau un episod negativ pentru is-

[1] *Ibidem*, p. 17.

[2] V. Beatrix BOUVIER, „On the Traditions of 1848 in Socialism", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848*...cit., pp. 891-915.

[3] Oliver ZIMMER, *A Contested Nation: History, Memory, and Nationalism in Switzerland, 1761-1891,* Cambridge University Press, Cambridge, 2003, pp. 119-162; Thomas Christian MÜLLER, „Switzerland 1847/49: A Provisional, Successful End of a «Democratic Revolution»?", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848*...cit., pp. 210-241.

[4] Valentin VEIT, „Finish, Results and After", in Melvin KRANZBERG (ed.), *1848: A Turning Point?*, D.C. Heath, Boston, 1959, pp. 40-48.

toria unei țări, interpretările istorice au favorizat o perspectivă națională, analizând revoluția ca o parte politică, socială și culturală a statelor respective. Atât în istoriografie, cât și în memoriile colective ale diferitelor grupuri sociale, 1848 a fost folosit pentru a legitima sau delegitima diferite perspective politice legate de proiecția națională. Acest proces a avut un impact direct asupra comemorărilor istorice. Maurice Halbwachs a explicat de ce preocupările prezentului formează și influențează memoria colectivă a trecutului. Istoriografiile naționale au integrat dezvoltarea socială, culturală și economică a societăților europene într-un cadru fixat de itemi naționali. Și, prin acest demers, memoriile anului 1848 au devenit automat memorii naționale, chiar dacă ele au fost divizate de clivajele politice, sociale sau regionale cauzate de experiențele diferite ale revoluțiilor. În 1898, moderații italieni și republicanii au avut două marșuri separate de comemorare, deși topicul manifestărilor rămânea *Risorgimento*-ul[1]. În cele mai multe comemorări, regăsim numai câteva referințe la dimensiunea internațională a revoluției. Numai tradiția socialistă a ținut cont, într-o măsură evidentă, de o perspectivă internațională a istoriei revoluțiilor europene, exemplificate în sărbătorirea lui 18 martie, care comemora simultan victimele lui 1848 și cele ale Comunei din Paris[2]. Aici identificăm un efort de însușire a moștenirii lui 1848 și de înrolare a lui în serviciul țintelor politice prezente. De pildă, în cazul Ungariei, această preocupare merge departe în secolul XIX și are conotații profunde. Trecutul utilizabil nu este atât de ușor de identificat sau de găsit și nu toate trecuturile sunt utile scopurilor prezentului. În plus, trecutul este, deseori, refractar reconstrucțiilor prezenteiste și nu aduce în mod automat servicii celor care întreprind o asemenea operațiune[3]. Comemorările lui 1848 în centrul și estul Europei ilustrează posibilitățile prin care politicile prezentului configurează reprezentările despre trecut.

În continuare, vom urmări politicile memoriei la nivel european, prezentând posteritatea revoluției de la 1848 în cele mai reprezentative state, precum și formele pe care rememorarea le-a luat în cadrul unor tradiții naționale diferite. Suntem atenți la modalitățile în care actorii politici au urmărit să mobilizeze memoriile lui 1848. Ne interesează modalitățile prin care revoluțiile au fost amintite în plan colectiv, comemorarea unor eroi, proliferarea unor ritualuri funerare, ridicarea unor statui, procesiunile și dezbaterile politice care se cristalizau în jurul aniversărilor. Asemenea comemorări servesc adesea la promovarea unui mit fondator al mișcărilor politice, la configurarea unei narațiuni simbolice despre origini și la legitimarea unei direcții interpretative în lupta cu versiunile concurente.

Franța: revoluția uitată

Un loc comun domină istoriografia franceză – obsesia memoriei, transformată de istorici într-o adevărată datorie[4] ori o nouă religie civică[5]. *Pattern*-ul repetiției

[1] V. Simonetta SOLDANI, „From Divided Memory to Silence...cit.", pp. 143-163.

[2] V. Beatrix BOUVIER, „On the Traditions of 1848...cit.", pp. 901-904.

[3] Rogers BRUBAKER, Margit FEISCHMIDT, „1848 in 1998: The Politics of Commemoration in Hungary, Romania and Slovakia", *Comparative Studies in Society and History*, vol. 44, no. 4, 2002, pp. 700-744/p. 702.

[4] J.P. RIOUX, „La mémoire collective", in J.P. RIOUX, J.F. SIRINELLI (eds.), *Pour une histoire culturelle*, Seuil, Paris, 1977, pp. 325-355.

[5] Olivier LALIEU, „L'invention du devoir de mémoire", *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, vol. 69, no. 1, 2001, pp. 83-94.

istorie-memorie-comemorare poate fi înțeles ca un simptom al crizei, o boală de *fin-de-siècle* a unei națiuni hiperamnesice, aflată în trena nostalgiei după timpurile mărețe ale „marii națiuni". Volumele editate de Pierre Nora – *Les Lieux de mémoire* (1984-1992) – sunt cele mai cunoscute monumente ale anxietății mnemonice franceze. Concepută ca o cercetare a locurilor unde se conservă trecutul colectiv, *Les Lieux de mémoire* are în vedere studiul unei Franțe ca realitate simbolică. Anul 1848 figurează în enciclopedica analiză ca un non-loc al memoriei. În ciuda colaborării substanțiale a lui Maurice Agulhon, cel mai respectabil istoric al celei de-a Doua Republici, revoluția de la 1848 apare foarte puțin în *Les Lieux de mémoire*. Între marea revoluție din 1789 și Comuna din 1871[1], anul 1848 se regăsește numai în măsura în care acesta se aseamănă unui conflict între generații, pe care studiile coordonate de Nora îl descriu drept un eveniment care nu avea motive reale să se producă. O lungă tradiție istoriografică sprijină evocarea făcută de Nora revoluției de la 1848, a unui efect fără cauză[2]. Firește, simplul fapt că un eveniment nu a fost strategic pregătit înainte nu înseamnă că acesta nu poate fi amintit și că revoluția pașoptistă nu reprezintă un loc semnificativ al memoriei. Citind *Les Lieux de mémoire* ai impresia că nimic nu s-a cristalizat în jurul anului 1848[3], spre deosebire de alte momente istorice[4]. Nora ignoră a Doua Republică și privilegiază primii ani ai celei de-a Treia Republici ca pe o etapă cheie în formarea unei memorii republicane[5]. El insistă, de asemenea, pe contribuția semnificativă a Restaurației și Monarhiei din Iulie la memoria națională, dar memoria legată de 1848 nu este denumită niciodată „națională" sau „republicană"[6]. În cadrul proiectului lui Nora, este clar că revoluția francezilor de la 1848 a fost inspirată de amintirea lui 1789; revoluționarii de la 1848, care au reluat cântecele sau costumele lui 1789 și au punctat diferențe semnificative între regimul lor și cel dinainte, au demonstrat că istoria poate fi făcută și prin intermediul unui act de reamintire[7]. Dacă menținem relația binară memorie-istorie a lui Nora, putem argumenta că intonarea *La Marseillaise*[8],

---

[1] V. Martin P. JOHNSON, „Memory and the Cult of Revolution in the 1871 Paris Commune", *Journal of Women's History*, vol. 9, no.1, 1997, pp. 39-57.

[2] Peter N. STEARNS, *1848: The Revolutionary Tide in Europe*, Ed. WW Norton, New York, 1974, p. 71; G. DUVEAU, *1848: The Making of a Revolution*, Random House, New York, 1967, pp. 8-9.

[3] Rebecca L. SPANG, „First Performances-Staging Memories of the French February Revolution", in Axel KÖRNER (ed.), *1848. A European Revolution?*...cit., p. 146.

[4] Analizând teoria „degenerescenței", Daniel Pick sugerează că a fost experiența cea mai relevantă a secolului al XIX-lea, care a făcut din problema „moștenirii" o chestiune esențială (v. Daniel PICK, *Faces of Degeneration: A European Disorder, 1848-1918*, Cambridge University Press, Cambridge-New York, 1989, pp. 57-59). Iar Raymond Aron a privit moștenirea lăsată de 1848 ca fiind comparabilă cu greutatea mnemonică a Renașterii. El spunea că, din toată istoria secolului al XIX-lea, momentul 1848 este cel mai relevant pentru viața secolului al XX-lea, deoarece a fost martorul conflictelor dintre liberali-democrați, socialiști (comuniști) și bonapartiști (fasciști). V. Raymond ARON, „The Sociologist and the Revolutions of 1848", in *Main Currents in Sociological Thought*, Penguin Books, Harmondsworth, 1968, pp. 303-340.

[5] Pascal ORY, „Le Grand Dictionnaire de Pierre Larousse: Alphabet de la République", in Pierre NORA (sous la dir. de), *Les Lieux de mémoire*, Gallimard, Paris, 1997, pp. 227-238; Antoine PROST, „Les monuments aux morts: Culte republicain? Culte civique? Culte Patriotique", in *Ibidem*, pp. 199-223; Christian AMALVI, „Le 14 Juillet, Du Dies irae à Jour de fête", in *Ibidem*, pp. 383-423.

[6] Christian AMALVI, „Le 14 Juillet...cit.", pp. 387-395; Avner BEN-AMOS, „Les Funérailles de Victor Hugo: Apothéose de l'événement spectacle", in Pierre NORA (sous la dir. de), *Les Lieux de mémoire*, cit., pp. 425-464.

[7] Rebecca L. SPANG, „First Performances-Staging Memories...cit.", p. 169.

[8] Michel VOVELLE, „La Marseillaise: la guerre ou la paix", in Pierre NORA (sous la dir. de), *Les Lieux de mémoire*, cit., pp. 107-152.

fluturarea unui steag tricolor[1] ori datarea corespondenței cu „anul 55 al calendarului republican"[2] nu erau acte susținute printr-o memorie vie, naturală, (în sensul conceptualizat de Nora), ci printr-o cultură politică îmbibată de grandoarea unui model revoluționar[3]. Iar pentru asemenea presupoziții nu avem decât să reluăm discuția standard despre 1848, susținută de memoriile lui Alexis de Tocqueville, unde revoluția pașoptistă este văzută ca o reprezentație teatrală de mâna a doua, în care, fără pasiunea și predecesorilor, actorii încercau să imite ceva ce nu poate fi copiat[4]. Tocqueville vedea evenimentele din 1848 ca pe o scenă improvizată și, întocmai ca în definiția dată de Nora, le considera o revoluție rece, regizată și calculată, o încercare de a recrea ceva trecut și iremediabil pierdut[5]. Un asemenea eveniment, perceput de contemporani ca epigonic, nu putea trezi forme comemorative de masă, manifestări anuale. La aceeași concluzie ajunge și Timothy Baycroft[6] în tentativa de a înțelege de ce a Doua Republică ocupă un loc atât de neînsemnat în memoria colectivă a francezilor pe parcursul secolului al XIX-lea. În Franța nu avem aniversări publice legate de 22-23 februarie sau 23-26 iunie 1848, zile în care insurecția pariziană fusese sever reprimată, așa cum se va întâmpla în majoritatea țărilor care au trăit fenomenul revoluționar. Avem mai degrabă dezbateri menite să reflecteze, să interpreteze evenimentele. Revoluția a fost găsită ca ambiguă și burgheză, o palidă repetiție a celei din 1789.

Prima introducere a votului universal din Europa, abolirea sclaviei, proclamarea republicii de la 24 februarie, Alphonse de Lamartine, Louis Blanc, insurgenții din iunie ar fi putut, teoretic, să obțină statutul de mituri naționale, ar fi putut fi subiecte de statui și monumente și ar fi putut fi citiți cu regularitate ca exemple ale grandorii și măreției franceze. Faptul că acest lucru nu s-a produs și că diverse forțe politice au ales să ignore un eveniment pe care ar fi putut alege să-l cultive, cu diverse prilejuri, cum a fost aniversarea din 1898, implică o alegere conștientă și necesită explicații[7].

Lovitura de stat de la 2 decembrie 1851 și represiunea care i-a urmat au împins republicanii de toate culorile în afara arenei politice legale. Clandestini, vânați și adesea exilați, ei au tras câteva învățăminte importante din lecția anului 1848[8]. Era perioada în care lua naștere discursul despre imaturitatea celei de-a Doua Republici, prin care se respingea orice laudă a zilelor din februarie și a oamenilor care le-au animat: pașoptiștii. Aceștia din urmă au început să fie etichetați adesea drept idealiști *vieilles barbes* și nedemni să concureze eroii revoluției din 1789[9].

A Treia Republică lasă nefolosit capitalul simbolic al anului 1848, preferând să celebreze figura emblematică a lui Victor Hugo, prin organizarea de procesiuni funerare în toată țara, cu ocazia morții poetului, în 1885[10]. Ziua de 14 iulie 1880 era

---

[1] Raoul GIRARDET, „Les Trois Couleurs: ni blanc, ni rouge", in *Ibidem*, pp. 49-66.

[2] Bronislaw BACZKO, „Le calendrier républicain: décréter l'éternité", Pierre NORA (sous la dir. de), *Les Lieux de mémoire*, cit., pp. 67-106.

[3] Rebecca L. SPANG, „First Performances-Staging Memories...cit.", p. 169.

[4] Alexis de TOCQUEVILLE, *Amintiri*, cit., pp. 86-87.

[5] Rebecca L. SPANG, „First Performances-Staging Memories...cit.", p. 171.

[6] Timothy BAYCROFT, „Commemorations of the Revolution of 1848 and the Second Republic", *Modern & Contemporary France*, vol. 6, no. 2, 1998, pp. 155-168.

[7] *Ibidem*, pp. 155-156.

[8] Jean-Luc MAYAUD, „1848 and France, The Revolutions, its Uses and Commemorations (19th and 20th Centuries)", in Charlotte TACKE (ed.), *1848*...cit., p. 32.

[9] *Ibidem*.

[10] Avner BEN-AMOS, *Funeral, Politics, and Memory in Mosern France 1789-1996*, Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 136-162.

declarată, totodată, zi liberă cu ocazia aniversării luării Bastiliei în 1789. În 1889, s-au organizat demonstrații grandioase pentru comemorarea a 100 de ani de la Marea Revoluție. În puternic contrast cu modalitatea în care centenarul revoluției de la 1879 a fost sărbătorit în a Treia Republică, cu o expoziție internațională, construcția Turnului Eiffel și numeroase ceremonii publice, a 50-a aniversare a căderii Monarhiei din Iulie a trecut practic nemarcată[1]. În cel mai bun caz, un ziar local dedica vreo câteva rânduri aniversării votului universal din 24 februarie[2]. Momentul a coincis cu anunțarea condamnării lui Emile Zola în afacerea Dreyfus, ceea ce ar putea explica lipsa de preocupare a opiniei publice, însă nu și dezinteresul guvernului de a organiza manifestări menite să distragă atenția de la o afacere incomodă. Așadar, autoritățile celei de-a Treia Republici au preferat să se revendice de la 1789, mai curând decât de la a Doua Republică. Republica abia instituită își neglija astfel precursoarea, prefăcându-se că-și ignora propria memorie. Diferența dintre generații a luat și ea parte la acest lucru. Noii republicani, în încercarea lor de a se distanța de *vieilles barbes*, dovedeau prin modul lor de abordare un fel de „despiritualizare a memoriei militante"[3].

Rațiunile oficiale ale subaprecierii anului 1848 de către regimul republican nu erau atât de dificil de pătruns. Combinația de idealism și eșec erau ingrediente nepotrivite pentru a servi ca bază pentru practici comemorative. Era dificil să se glorifice un eveniment socotit ca un eșec al idealurilor de la care se revendica regimul în exercițiu. El nu a putut furniza nici eroi și nici martiri care să corespundă cu mitologia republicană dezirabilă. Faptul că, în momentul fondării celei de-a Treia Republici, mulți veterani ai celei de-a Doua Republici erau activi politic, dar recent pierduseră alegerile din 1869, făcuse dificilă păstrarea unor idealuri asociate cu ideea de eșec[4]. Republicanii atrași de 1848 și de a Doua Republică învățaseră lecția și erau conștienți că nu aveau voie să insiste pe ideea de republică, în dauna altor noțiuni, cum ar fi democrație, popor. Această explicație poate lămuri ceea ce s-a întâmplat la nivelul *leadership*-ului republican, dar nu explică de ce a nu a fost construită în jurul celei de-a Doua Republici de către partidele aflate în opoziție cu stânga. Nu numai zilele din iunie, dar întregul episod poate fi interpretat ca o trădare a clasei muncitorilor de către burghezie în revoluție.

Apoi, revoluția de la 1848 și a Doua Republică erau scoase în afara dezbaterii politice de către republicanii de Centru și de Dreapta, care preferaseră anul 1789 ca bază pentru mitologia lor istorică. Aceeași atitudine o avea și stânga franceză, care s-a arătat mai ales interesată de Comuna din Paris. Cu excepția câtorva istorici, memoria istorică a anului 1848 a fost obturată, în multe privințe fiind un exemplu pentru ceea ce Ernest Renan numea uitare istorică necesară în construcția unei memorii colective lipsite de contradicții. Revoluționarii de la 1848 erau trecuți sub tăcere, sub pretextul că fuseseră prea idealiști pentru a fi luați în serios. Imaginea revoluției de la 1848 și a celei de-a Doua Republici este, înainte de toate, una relativ obscură. Francezii cunoșteau ceea ce s-a întâmplat, iar când entuziasmul și optimismul liderilor era reamintit, revoluționarii de la 1848 reprezentau un grup prea idealist pentru a duce la îndeplinire ideile lor și pentru a fi luați în serios.

---

[1] Timothy BAYCROFT, „Commemorations of the Revolution of 1848...cit.", p. 156.
[2] Jean-Luc MAYAUD, „1848 and France...cit.", p. 33.
[3] *Ibidem*.
[4] Timothy BAYCROFT, „Commemorations of the Revolution of 1848...cit.", p. 165.

Germania – între cultul baricadelor și cel al Parlamentului

Memoria lui 1848 în Germania este dominată de două simboluri: baricadele și Parlamentul. Ancorate în memoria colectivă, ambele sunt încadrate de o colecție de imagini și metafore. În perioada pre-pașoptistă, spațiul germanic avea o tradiție a sărbătorilor publice de natură politică, unele dintre ele ajungând un mijloc preferat de a prefigura apariția statului-național[1]. O parte a sărbătorilor erau organizate la nivel local, de diferite asociații patriotice, în timp ce altele se pliau pe comemorarea evenimentelor istorice ale orașelor sau pe celebrarea personalităților de importanță națională. Tradiția sărbătorilor politice s-a consolidat în atmosfera mai liberală a Germaniei sud-vestice, începând cu 27 mai 1832, la Castelul Hambach lângă Neustadt an der Weinstraße (Rhineland-Palatinate). Hambacher Fest era o expresie a stării generale de nemulțumire care cuprinsese populația germană în preajma revoluției franceze de la 1830 și a revoltei poloneze împotriva Rusiei. Oficial organizată în onoarea Constituției bavareze, manifestarea a devenit rapid o demonstrație în favoarea drepturilor democratice, cu referire specială la libertatea presei și la dezideratul unității naționale[2]. Demonstranții veneau din aproape toate provinciile germane: Bavaria, Alsacia, Baden, Württemberg, Hesse-Darmstadt, Nassau, Frankfurt, Hanovra și Saxonia. Cea mai mare parte erau mici fermieri și studenți, dar și jurnaliști, judecători, medici; mulți dintre ei se vor regăsi mai târziu printre liderii revoluției de la 1848[3]. Procesiunea care urca dealul castelului în ruină ocupă un loc special în memoria națională, aici fiind instituite o serie de manifestări publice: cântecele patriotice și steagul negru-roșu-galben ca simbol pentru mișcarea democratică a unității au reușit să creeze o anumită solidaritate, ale cărei rezultate nu s-au observat imediat, dar ulterior au fost percepute ca un punct de răscruce în istoria Germaniei. Culorile, de altfel, au fost întrebuințate în revoluția de la 1848 și au fost adoptate de Republica de Weimar din 1918, drept culori naționale și folosite la steagul național[4].

Cele mai impresionante și memorabile celebrări din timpul revoluției au fost paradele funerare în memoria victimelor căzute în Berlin. S-a apreciat că, datorită

---

[1] Concurând cu Prusia protestantă, Bavaria catolică a restaurat castele, a construit monumente și a sprijinit alte proiecte menite să stimuleze loialitatea față de germanitate, dar și să mărească prestigiul dinastiei bavareze. Orientându-se după modelul Panteonului francez, regele Ludwig I al Bavariei a construit un loc similar pentru eroii germani, Walhalla, numit astfel după palatul miticului războinic Wotan. Așezământul era inaugurat în 1842, lângă Regensburg. Includerea în noul panteon era condiționată de calitatea de vorbitor de limbă germanică; prin urmare, nu numai germani și austrieci făceau parte, ci și elvețieni sau olandezi. În 1848, dilema era dacă statul german trebuia să fie un stat mic (*kleindeutsch*), dominat de Prusia, sau o entitate statală mare (*großdeutsch*) în care Austria și Prusia să-și împartă influența. Walhalla se conducea după ultima tradiție. V. Rudy KOSHAR, *From Monuments to Traces: Artifacts of German Memory. 1870-1990*, University of California Press, Berkeley, 2000, p. 22.

[2] Jürgen HEIDEKING, „Festive Culture and National Identity in America and Germany, 1760-1860", in Jürgen HEIDEKING, James A. HENRETTA (eds.), *Republicanism and Liberalism in America and the German States, 1750-1850*, Cambridge University Press, New York, 2002, p. 226.

[3] John L. SNELL, Hans A. SCHMITT, *The Democratic Movement in Germany, 1789-1914*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, NC, 1976, pp. 45-46.

[4] Carl WITTKE, *Refugees of Revolution: The German Forty-Eighters in America*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1952, p. 10.

omniprezenței simbolurilor naționale și sublinierii puternice a sacrificiului patriotic, incluzându-i aici pe protestanți, catolici și evrei, paradele trebuiau înțelese ca demonstrații politice. Eșecul revoluției și-a pus amprenta asupra ceremoniilor politice, fie ele în formă liberal-democratică, republicană sau din frondă opozițională[1]. Jonathan Sperber identifică patru valuri de ceremonii în timpul celor 15 luni de revoluție[2]. Primul avea loc în martie și aprilie 1848 și era legat de comemorarea celor căzuți pe baricadele din Berlin[3]. Al doilea moment comemorativ s-a produs în vara anului 1848, în conjunctura alegerii, de la Frankfurt, a unui regent imperial (Reichsverzveser), ca șef al guvernului provizoriu. Ultimele două etape ale festivităților s-au observat în fază terminală a revoluției, și erau în mod explicit politizate, sponsorizate exclusiv de stânga politică. În noiembrie 1848, peste tot în Germania s-a ținut un serviciu memorial în onoarea deputatului Parlamentului de la Frankfurt, Robert Blum, liderul radicalilor liberali, executat de armata austriacă pentru că se alăturase insurgenților din Viena, pe 9 noiembrie 1848. Ultimul grupaj de festivități a avut loc în iarna lui 1849, aniversându-se completarea cartei libertăților civile de către Parlamentul de la Frankfurt și prima aniversare a izbucnirii revoluției[4].

După 1848, memoria revoluției a fost reprimată de statul autoritar. Dintre cele patru valuri comemorative identificate de Sperber s-a păstrat tradiția legată de momentul cel mai dureros: morții de pe baricade. În anii 1860, la Berlin s-a inaugurat un ritual: anual, pe 18 martie, o procesiune avea loc în parcul municipal Friedrichshain, unde erau înmormântați cei căzuți în luptele din 1848. Cei care participau la această comemorare erau aproape în întregime muncitori și social democrați care protestau față de sistemul politic al Imperiului. Posibilitățile de expresie erau reduse: asemenea procesiuni fuseseră interzise, fiind considerate manifestări politice care îndemnau la revoluție. Importanța cimitirului Friedrichshain, loc al memoriei cu o traiectorie convulsivă în politicile comemorării, a fost atent studiată în istoriografie[5]. Strânși în mici grupuri, muncitorilor nu li se permitea să rămână în cimitir și nici să țină discursuri, pentru că aceasta ar fi violat prohibiția întrunirilor publice. În aceste condiții, coroanele cu panglici au ajuns un important vehicul pentru articularea simpatiei față de cei căzuți pe baricade, fiind inspectate cu atenție de forțele de ordine. În fiecare an, o parte din aceste panglici erau confiscate deoarece se considera că glorificau revoluția[6]. Muncitorii se întâlneau anual, înainte de 18 martie, pentru a stabili conținutul textelor de pe coroane, cultul morților transmițând, în mod clar, un mesaj politic provocator pentru autorități. Memoria colectivă a opresiunii era reînnoită în fiecare an prin prezența poliției, care

[1] Jürgen HEIDEKING, „Festive Culture and National Identity...cit.", p. 228.

[2] Jonathan SPERBER, „Festivals of National Unity in the German Revolution of 1848-1849", *Past and Present*, no. 136, 1992, pp. 114-138/p. 118.

[3] V. *A Year of Revolutions: Fanny Lewald's Recollections of 1848*, Berghahn Books, Oxford, 1997, pp. 100-101. Se celebrau, în același timp, concesiile pe care guvernul le făcea mișcării revoluționare.

[4] Jonathan SPERBER, „Festivals of National Unity...cit.", pp. 118, 132-133.

[5] Paul Stagl examinează destinul sinuos al cimitirului Friedrichshain timp de un secol și jumătate: un loc al memoriei consacrat și contestat, reinterpretat, relocat și refăcut, ori ignorat în funcție de schimbarea regimurilor și a ideologiei oficiale. V. Paul STANGL, „Revolutionaries Cemeteries in Berlin: Memory, History, Place and Space", *Urban History*, vol. 34, no. 3, 2007, pp. 407-426.

[6] Manfred HETTLING, „Shattered Mirror. German Memory of 1848: From Spectacle to Event", in Charlotte TACKE (ed.), *1848*...cit., p. 81.

inspecta coroanele, interzicea plimbările vizitatorilor și, dacă era necesar, confisca suvenirurile. Vizitele la cimitir substituiau absența unei memorii publice, admise de autorități[1].

Amintirea revoluționarilor căzuți urma să constituie rapid un factor de diviziune politică. Pentru mișcarea republican-democrată, devenită mai târziu socialistă, și, de asemenea, pentru conservatori, cultul „propriilor" eroi a devenit rapid o parte esențială a repertoriului politic, cu ajutorul căruia era mobilizată majoritatea partizanilor. Liberalii, aflați la mijloc, nu concepeau să mobilizeze amintirea morților în scopuri politice. Astfel, liberalii de stânga din Partidul Progresist refuzau, în 1873, să participe la celebrările organizate pe 18 martie, pentru a evita transformarea cultului eroilor căzuți în timpul revoluției într-un cod politic al revoluției însăși. Neparticipând la celebrarea a 25 de ani de la revoluția din martie, liberalii au demonstrat în ce măsură 1848 și, mai mult, data de 18 martie deveniseră pentru ei esența revoluției germane, opusă categoric principiului liberal de *Realpolitik*[2]. Ca proiect contrar și program diametral opus cultului eroilor căzuți pe baricade în timpul luptelor din martie 1848, liberalii au acordat valoare simbolică unei clădiri – așa-numitei *Paulskirche* (Biserica Sf. Pavel), în care avusese loc Adunarea Națională Germană. În percepția liberalilor, primul Parlament Național nu simboliza revoluția, ci îmblânzirea acesteia. Pentru ei, Biserica Sf. Pavel era simbolul așa-numitei *Realpolitik* liberale, precum și a primei încercări eșuate de a realiza unitatea statală[3].

Pentru contrarevoluționarii conservatori, luptătorii căzuți pe baricade deveniseră poporul naiv și bun, manipulat de perfizii francezi, polonezi ori evrei. O asemenea poziționare fusese dată de către Friedrich Wilhelm al IV-lea la 19 martie, în celebra sa proclamație. În perspectiva sa, „dragii și fidelii săi berlinezi" fuseseră instigați la revoltă de către „o bandă de răufăcători, în cea mai mare parte francezi"[4]. Așa se face că, în contextul tensiunilor pentru unificare, conservatorii neînregimentați și Partidul Conservator au ridicat destul de devreme monumente în onoarea celor căzuți pe baricade. Aspectul acestora era destul de bombastic: pe 18 octombrie 1854, la sărbătorirea luptei de la Leipzig, în Parcul Invalizilor din Berlin a fost inaugurat un monument național al luptătorilor, în onoarea soldaților prusaci căzuți în timpul revoluției de la 1848-1849. Acest monument era format din trei coloane, pentru a aminti de soldații căzuți: lângă așa-numita Coloană a Invalizilor din 1854 se află Coloana Păcii, ridicată în amintirea războaielor pentru independență (1843), și Coloana Victoriei, creată în amintirea luptelor pentru unificare purtate sub Bismarck (1873). Cele trei coloane formează, într-un anumit mod, un ansamblu[5]. O erijare asemănătoare și o ordonare comparabilă a celor trei monumente denotă faptul că, în interiorul țării, opozantul politic era echivalat cu inamicul extern. Dacă în vârful Coloanelor Victoriei din 1843 și 1874 se aflau statui personificând Victoria, Coloana Invalizilor era – dimpotrivă – încoronată de vulturul prusac, ceea ce trimite la o dimensiune neobișnuită a revoluției de la 1848: armata s-a autoperceput drept garant al vechii Prusii, ca sprijin hotărâtor al monarhiei Hohenzollern; doar ei i-a fost posibil să respingă cu succes atacul inamicului. În

[1] *Ibidem*.

[2] Rüdiger HACHTMANN, „Die Revolution von 1848 – Kulte um die Toten und die Lebenden", *Zeitenblicke*, vol. 3, no. 1, 2004, pp.1-55/p. 12 (trad. Raluca Herghelegiu).

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*, p. 14.

[5] *Ibidem*, p. 11.

acest sens, era concepută și inscripția: „Armata a salvat patria prin fidelitatea ei". Virtuți, precum „ascultarea", „obligația de a-și îndeplini datoria", „fidelitatea", „iubirea de patrie" și „vitejia", au fost ridicate la rangul de valori etice, supreme și – acesta a fost al doilea pas – recomandate populației civile drept model demn de urmat[1].

Astfel, amintirea patetic-festivă a morților revoluției sau contrarevoluției din 1848-1849 și misiunea politică ce li s-a atribuit au dus și în Germania la conturarea partidelor politice. Mișcarea de stânga, precum și cea de dreapta, se autopercepeau drept executori testamentari ai presupusei voințe politice a revoluționarilor căzuți în luptă, respectiv a soldaților căzuți pentru rege și patrie. Cultul eroilor a devenit pentru ambele părți un cod politic[2].

Pentru cei mai mulți germani, 1898 s-a remarcat mai puțin prin comemorarea revoluției de la 18 martie, cât mai ales prin aniversarea a zece ani de la accederea la tron a lui Wilhelm al II-lea pe 19 iunie și funeraliile lui Bismark în august[3]. Trei tradiții ale memoriei întâlnim la 50 de ani de la revoluție: una conservatoare, care mai condamna încă revoltele din Berlin și le privea ca pe un fenomen străin, de import, un atac la tradiție; o tradiție socialistă, care glorifica luptele de pe baricade și martiriul celor uciși; o tradiție liberală, pentru care cel mai important moment al anului 1848 îl reprezentase Parlamentul de la Frankfurt, marcă a reformelor și dezbaterii politice. În contextul aniversării revoltei din 18 martie 1848, în Reichstag-ul German avea loc o confruntare între Robert von Puttkamer, ministrul prusac de interne, liderul socialist August Bebel, și președintele de onoare al Partidului Național Liberal, Rudolf von Bennigsen. Puttkamer susținea că revoluția a fost cauzată de „mizerii străine", care au ațâțat „poporul bun și loial" împotriva regelui lor și au întrerupt fără motiv procesul de reformă[4]. Bebel protesta împotriva termenului de „mizerii", folosit pentru caracterizarea celor care căzuseră pe baricade pentru idealurile lor, argumentând că „fără 18 martie, nu ar fi existat Reich-ul german, fără Reich nu ar fi fost Reichstag-ul și fără acesta nici un ministru responsabil de el". El concluziona că, dacă Regele Frederick Wilhelm și-ar fi ținut promisiunea de a nu ordona soldaților să tragă, unificarea Germaniei ar fi fost posibilă fără Bismark și fără războiul din 1870[5]. Declarația l-a determinat pe liberalul Rudolf von Bennigsen să intervină, atacându-l pe Bebel pentru remarcile negative la războiul din 1870, crucial în unificarea Germaniei. Bennigsen arăta că 18 martie a avut o influență redusă în dezvoltarea ei puternică: „Bazele sale nu au fost puse de luptele de stradă de la Berlin, ci în marile momente naționale la care au participat întregul popor german, incluzând notabili, guvernanți și principi". El sublinia că Parlamentul de la Frankfurt, care strânsese laolaltă cele mai bune elemente ale națiunii germane, trebuie acreditat ca primă încercare serioasă de unificare[6].

Manifestările publice au fost de natură să reflecte cele trei poziții. Susținătorii liberalului Rudolf von Bennigsen au comemorat în catedrala Sf. Pavel din Frankfurt, dar fără referire la controversatele episoade ale luptelor de pe baricade. Liberalii

---

[1] *Ibidem*.

[2] *Ibidem*, p. 14.

[3] Robert GILDEA, „1848 in European Collective Memory", cit., p. 929. Acest lucru este valabil și în Austria, unde o imagine completă arată că festivitățile de la 1898 au fost dedicate nu revoluției, ci aniversării a 50 de ani de la urcarea pe tron a împăratului Franz Joseph, elogiat drept „salvator și restaurator" care a dus monarhia departe de revoluție, către pace și stabilitate.

[4] *Ibidem*, p. 928.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*, p. 929.

au încercat astfel să transmită dorința lor de reconciliere potrivit regulilor Constituției. Această decizie a limitat spațiul lor de negociere și a redus cultura liberală a memoriei pașoptiste numai la partea care se referea la faza parlamentară a revoluției. De aceea, liberalii nu au fost în stare să creeze un cult al revoluției în interiorul sistemului imperial[1].

Anul 1848 a rămas, pe ansamblu, un simbol reprimat și interzis al trecutului, o sfidare pentru imaginea de sine a elitei politice a Imperiului. Potențialul distructiv al lui 1848 putea fi oricând o amenințare, în ciuda încercărilor liberalilor de a combina și reconcilia mișcarea pentru libertate cu unitatea națională. Contradicția nu reieșea din felul cum erau concepute libertatea sau unitatea. Acestea puteau oricând să lucreze împreună. Conflictul rezulta din diferența dintre libertate și subordonare. Democrații promiteau libertatea, în timp ce aristocrația imperială o vedea distructivă. Problema principală a lui 1848 era natura explozivă a zilei de 18 martie 1848; combinație între libertate și violență, o revoltă împotriva autorității[2].

O anumită importanță pentru memoria anului 1848 a avut-o mișcarea socialistă. Pentru socialiști, momentul definitoriu din anul 1848 erau zilele din iunie din Paris (mai important decât pentru socialiștii francezi), când proletariatul a fost angrenat în insurecție și reprimat dur de burghezia propovăduitoare a fraternității. Represiunea muncitorilor a servit consistent la elaborarea mitului fondator al socialismului european[3], care idealiza scurta alianță dintre clasa mijlocie și proletariatul din Paris ce adusese republica și un număr de reforme sociale: acțiuni care nu avuseseră loc în Germania, unde clasa mijlocie s-a aruncat ea însăși în brațele monarhiei, armatei, birocrației și aristocrației la prima adiere a revoluției populare. Solicitările muncitorilor au fost respinse, insurecția lor zdrobită, socialiștii considerându-se îndreptățiți să definească 1848 ca un martiriu al proletariatului. La Berlin, în absența unor evenimente capabile să servească mitului socialist, s-a căutat legarea comemorărilor de insurecția inițială din 18 martie, când mulțimile îngrămădite în piața castelului, pentru a aplauda concesiile făcute de rege, au fost date la o parte de trupele regale, cei care părăsiseră baricadele fiind împușcați în confuzia iscată[4].

Constantele memoriei colective susținute de socialiști erau legate de iluzia democratică, trădarea burgheziei, martiriul proletariatului. Ultima revoluție socialistă, neîmplinită în 1848, putea deveni exemplul tuturor revoluțiilor viitoare. Astfel, pentru Karl Marx, ca și pentru socialiștii francezi, Comuna din Paris avea să fie percepută ca o răsplată populară pentru represiunea din iunie, executată de forțele de ordine. În 18 martie 1871, susținea Karl Marx, spiritele victimelor, asasinate de forțele de ordine în zilele lui iunie din 1848, apar în fața ochilor lor, iar „1848 a fost numai un copil jucăuș în comparație cu furia din 1871"[5].

În Germania, baricadele din Berlinul lunii martie 1848 au fost rapid unite cu imaginea Comunei din Paris în Märzfeier (sărbătoarea lui 1 Mai), organizată de Partidul Social Democrat pentru a-și defini idealurile și a se legitima. Dar, în anii 90 ai secolului al XIX-lea, cultul Comunei din Paris a slăbit și 1848 a devenit încă o dată singurul obiect al sărbătorilor din martie[6]. Numai socialiștii au rămas loiali

[1] Manfred HETTLING, „Shattered Mirror...cit.", p. 82.
[2] *Ibidem*.
[3] Robert GILDEA, „1848 in European Collective Memory", cit., p. 922.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 922.
[6] *Ibidem*, p. 923.

pașoptismului, în care au continuat să vadă o revoluție violentă și populară. Franz Mehring aprecia, în 1898, în *Die Neue Zeit*, că elita conducătoare încerca să elimine extraordinarul an 1848 din cărțile de istorie și pretindea că reformele nu fuseseră făcute sincer, din inimă, de Frederick Wilhelm, ci mai degrabă smulse de oamenii de pe baricadele lui 18 martie.

La aniversarea a 50 de ani de la revoluție, în cercurile socialiste începuseră să apară îndoieli cu privire la moștenirea lui 1848. Prima întrebare, generată de răspândirea democrației prin Europa în forma votului universal pentru bărbați, era dacă stilul 48-ist al luptelor pe baricade mai putea fi cea mai bună cale de a realiza revoluția socialistă. A doua întrebare era legată de construirea unor organizații și a unei conștiințe de clasă, întrucât 1848 și 1871 demonstraseră că succesul proletariatului nu putea avea loc fără aceste două lucruri. În toată Europa, preocuparea socialiștilor pentru calea revoluționară sau strategia reformistă constituia, în același timp, o dezbatere despre interpretarea evenimentelor din 1848[1].

Imperiul Habsburgic: uitarea impusă a revoluției

Revoluția din Imperiul Habsburgic poate fi caracterizată drept un amestec de trei tendințe dominante: o revoluție liberal-constituțională, o revoluție socială și, cel mai important, pentru spațiul habsburgic, un număr de revoluții naționale[2]. În urma înfrângerii, memoria revoluției a ajuns în mâinile monarhiei. Restabilirea dinastiei de Habsburg-Lothringen la cârma Imperiului și reafirmarea absolutismului au presupus utilizarea intensă a practicilor comemorative legate de anul 1848: firește, nu referitoare la revoluție, ci la urcarea pe tron a lui Franz Joseph. Monarhia victorioasă a interzis rapid comemorările anului 1848 și a instituit celebrarea propriei sale victorii. Cel mai strident exemplu al competiției directe dintre Revoluție și Restaurație a putut fi observat la aniversarea din 1898, an în care comemorarea în Imperiu a fost centrată mai mult pe Jubileul Kaiserului ca „Erretter und Wiederhersteller" (salvator și restaurator) al ordinii absolutiste și mai puțin pe aniversarea revoluției[3]. Fiindcă întregul jubileu era umbrit de asasinarea Împărătesei Elisabeta pe 10 septembrie 1898, presa punea accentul pe capacitatea lui Franz Joseph de a păstra liniștea și unitatea Imperiului[4].

În acest cadru politic, memoria revoluției nu poate fi înțeleasă decât dacă luăm în discuție victoria contra-revoluției, inventariind gesturile și reacțiile autorităților contrapuse acțiunilor revoluționare. Concepția predominantă despre revoluție a fost modelată după 1848 nu de memoria partizanilor ei, ci de victoria Habsburgilor și a contrarevoluției. Cel mai reprezentativ monument dedicat evenimentelor din 1848, Heldenberg (muntele eroilor), a fost, deloc surprinzător, dedicat contrarevoluției și nu revoluției, aici fiind înmormântat generalul austriac

[1] *Ibidem*.

[2] Peter N. STEARNS, *1848*...cit., pp. 94-98.

[3] James KAYE, Isabella MATAUSCHEK, „A Problematic Obligation: Commemorating the 1848 Revolution in Austria", in Charlotte TACKE (ed.), *1848*...cit., p. 104.

[4] Steven BELLER, „Kraus's Firework. State Consciousness Raising in the 1908 Jubilee Parade in Wiena and the Problem of Austrain Identity", in Maria BUCUR, Nancy M. WINGFIELD (eds.), *Staging the Past. The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present*, Purdue University Press, West Lafayette, 2001, p. 48.

Josef Radetzky. Amplasat la 50 kilometri de Viena, în Klein-Wetzdorf Lower, parc a cărui construcție a început în 1849, Heldenberg se referă la Valhalla austriacă (modelat după Valhalla din Regensburg)[1]. Monumentul este dedicat armatei regale italiene și celei imperiale ungare pentru credința dreaptă și vitejia de neînvins din 1848-1849, glorificând victoriile austriece împotriva naționalităților revoltate din Imperiu.

În ciuda constrângerilor oficiale impuse pentru a se evita comemorarea revoluției prin organizarea de evenimente sau monumente, dorința de a marca în special înfrângerea a venit din primele zile. O inițiativă pornită încă din martie 1848, pentru ridicarea unui monument destinat primelor sacrificii ale revoluției – prilej cu care printr-o petiție s-au strâns fonduri –, a fost oprită de ministrul de interne în 1849. Un monument a fost ridicat, totuși, 15 ani mai târziu. Era un obelisc, fără nici o inscripție. În 1867, după acceptul Curții Imperiale, monumentul, descris ca „o frumoasă operă a reconcilierii", a fost garnisit cu o inscripție neutră: „13 martie 1848. Celor care au murit pentru libertate, odihnească-se în pace"[2].

Învestirea revoluției de la 1848 cu semnificații negative nu era realizată numai prin glorificarea restaurației și a eroilor săi. Deopotrivă cu romantizarea moștenirii imperiale, autoritățile Habsburgice erau interesate să contribuie la crearea unei identități austriece, puternic zguduite la 1848 de unificarea pan-germană. Contrarevoluția cuprindea și un efort de lungă durată de a distanța Austria de Germania, oferindu-li-se austriecilor alternative identitare la germanitate[3].

După înfrângerea revoluției, statul absolutist victorios a monopolizat de timpuriu comemorările și a creat o imagine pozitivă a eroilor contrarevoluționari[4]. Memoria anului 1848 a fost transformată în memorie contrarevoluționară prin concursul strâns al Bisericii, care a integrat procesiunile religioase în ceremoniile de reafirmare ale Casei Imperiale sub Franz Joseph. În condițiile în care Curtea Imperială se refugiase la Innsbruck, în mai 1848, de teama Vienei revoluționare, procesiunea Corpus Christi de pe 22 iunie, din capitala imperială, a devenit o oportunitate pentru celebrarea câștigurilor revoluției. Descrisă ca „prima mare aniversare a reînvierii libertății", procesiunea Corpus Christi păstra câteva elemente ale ceremoniei tradiționale[5], dar diferența față de manifestările anterioare lui 1848 și sărbătorile revoluționare era notabilă. În 1848, Curtea Imperială a fost absentă și doar câteva unități ale armatei regulate au rămas în oraș. Numai cavaleria gărzii naționale apărea la procesiune, acordând ceremoniei o anvergură specială[6]. Criticii vienezi au interpretat procesiunea din timpul revoluției ca pe un eveniment transformat ori ca un nedorit avertizor al naturii anti-liberale a vechiului regim. Prima procesiune a Corpus Christi după accederea la tron a lui Franz Joseph a fost mai mult decât o întoarcere la forma dinainte[7]. Strânși la Viena pentru o dezbatere care să analizeze

[1] John BREUILLY, „The German National Question and 1848", *History Today*, vol. 48, no. 5, 1998, pp.13-20/p. 14.

[2] James KAYE, Isabella MATAUSCHEK, „A Problematic Obligation...cit.", p. 106.

[3] *Ibidem*, p. 107.

[4] *Ibidem*.

[5] Daniel UNOWSKY, „Reasserting Empire. Habsburg Imperial Celebration after the Revolution of 1848-1849", in Maria BUCUR, Nancy M. WINGFIELD (eds.), *Staging the Past*...cit., p. 23.

[6] *Ibidem*.

[7] Laurence COLE, „The Counter-Reformation's Last Stand: Austria", in Christopher CLARK, Wolfram KAISER (eds.), *Culture Wars*: *Secular-Catholic Conflict in Nineteenth-Century Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 285.

natura relației dintre Biserică și stat, mai mult de 20 de episcopi austrieci au căzut de acord cu armata și Curtea Imperială să transforme procesiunea din 7 iunie 1849 într-una care să celebreze înfrângerea revoluției și revenirea la putere a dinastiei legitime. Ceremonia a fost gândită ca o replică la baricadele și ciocnirile violente din 1848. În aceeași ordine de idei, presa catolică publica poeme în care noul împărat era caracterizat drept „Înger al Libertății", declarându-și devoțiunea pentru unitatea Austriei sub conducerea Casei Imperiale ereditare[1].

De 1848 mai era legată, într-un mod foarte profund, și o problemă a identității austriece de stat[2]. În martie 1848, studenții austrieci mărșăluiseră pe străzile din Viena cu steagul național al Germaniei negru-roșu-galben. Punctul culminant al revoluției a fost în aprilie, când împăratul Ferdinand I (1835-1848) a fost obligat să accepte, la presiunile unei demonstrații a profesorilor și studenților, ridicarea drapelului pe Palatul Imperial Hofburg pentru a acompania același simbol amplasat pe Catedrala Sfântul Ștefan. Înfrângerea revoluției și eșecul ideilor de unificare națională germană au însemnat și scoaterea culorilor negru-roșu-galben de pe paleta cromatică a identității austriece, revenindu-se la culorile Habsburgilor, negru-galben, împrumutate de la Sfântul Imperiu Roman[3].

Anul 1898 găsește monarhia habsburgică deplin centrată pe jubileul urcării pe tron a lui Franz Joseph. Festivitățile oficiale se întreceau în a-l prezenta pe împărat în diferite roluri: șef de stat, lider al unei mari puteri, comandant al forțelor armate, prinț al păcii, patron al progresului economic și cultural, părinte al tuturor popoarelor Imperiului[4]. Organizatorii au sperat să susțină patriotismul față de stat împotriva diviziunilor etnice și sociale prin amestecarea elementelor tradiționale ale legitimității habsburgice cu realizările concrete ale guvernării.

În ciuda desfășurărilor festiviste somptuoase, problema identității austriece de stat era readusă în discuție de cel mai important ziar al Monarhiei, *Neue Freie Presse*. Rolul lui Franz Joseph în existența Imperiului era comparat cu absolutismul din timpul Mariei Teresa (1740-1780) și al lui Iosif al II-lea (1780-1790). Cei doi nu reușiseră să adune laolaltă părțile disparate ale Imperiului, acestea fiind legate numai de existența unei coroane, dar nu și de o administrație adecvată, generatoare a unei conștiințe a statului. Deși *Neue Freie Presse* îi atribuia lui Franz Joseph crearea unui sentiment al comunității printre germani, polonezi, cehi sau maghiari în cadrul Imperiului, publicația de orientare germanofilă, liberală, îi reamintea acestuia marele eșec, excluderea Austriei din statul german[5]. La Jubileul din 1898, o serie de publicații țineau să reamintească prezența puternică a germanității în cadrul revoluției de la 1848 și cât de sever a fost ea diminuată ulterior. Din acest motiv, se poate vorbi de existența unui contra-jubileu, însă nu unul menit să se opună fățiș ceremoniilor oficiale, ci destinat recuperării acelei părți de revoluție de care oficialitățile nu erau interesate. Jubileul revoluției de la 1848, comemorat în martie, a fost animat de nostalgia pentru proiectul eșuat al unificării germane[6]. Ecoul întârziat al acestei aniversări are loc în 1 decembrie 1898, la o altă întâlnire a bătrânilor

[1] Daniel UNOWSKY, „Reasserting Empire...cit.", pp. 24-25.
[2] Steven BELLER, „Kraus's Firework...cit.", pp. 46-71.
[3] *Ibidem*, p. 47.
[4] Daniel UNOWSKY, "Staging Habsburg Patriotism: Dinastic Loyalty and the 1898 Imperial Jubilee", in Pieter M. JUDSON, Marsha L. ROZENBLIT (eds.), *Constructing Nationalities in East Central Europe*, Berghahn Books, New York, 2005, p. 142.
[5] Steven BELLER, „Kraus's Firework...cit.", p. 49.
[6] *Ibidem*.

pașoptiști, foști membri ai Reichstag-ului revoluționar, oferind o contrapondere usturătoare la o întrunire, ținută în aceeași noapte, a bătrânilor soldați care fuseseră prezenți în Olmutz când Franz Joseph devenise împărat.

Ungaria: cultul național al zilei de 15 martie

Comemorările lui 1848 în centrul și estul Europei ilustrează modalitățile prin care politicile prezentului configurează reprezentările despre trecut. Efortul de a-și însuși moștenirea lui 1848 și de a-l înrola în serviciul țintelor politice prezente are o lungă istorie. În cazul Ungariei, această preocupare merge departe, în secolul al XIX-lea[1]. Pentru maghiari, revoluția și ulterioara luptă militară pentru independență au devenit aspecte centrale atât pentru conștiința colectivă, cât și pentru miturile naționale timp de un secol și jumătate. În Ungaria modernă, înțelesul popular al identității naționale a fost modelat în jurul zilei de 15 martie 1848, când începea revoluția. Această dată, situată mereu la confluența naționalismului cu liberalismul, a fost utilizată pentru legitimări politice succesive.

Cu tot eșecul revoluției, 15 martie 1848 a ajuns să simbolizeze revoluția în întregimea ei, fiind o importantă sărbătoare, ziua care întrunea cele mai multe adeziuni pentru a fi considerată națională, așa cum 14 iulie a devenit reperul pentru întreaga Revoluție Franceză. Un număr de figuri ale revoluției au fost comemorate nu numai în public, ca parte a unei memorii oficiale, dar și prin forme vernaculare cum au fost cântece și povestiri: înflăcăratul Kossuth, poetul revoluționar Petöfi, generalii Klapka și Bem, sărbătoriți pentru cutezanța lor militară; cei 13 generali executați de austrieci în Arad în 1849 după capitularea maghiară[2]. 1848 este considerat un punct de cotitură al culturii politice maghiare și cea mai importantă referință pentru memoria istorică națională. Chiar regimurile politice autoritare, regimul lui Miklos Horthy ori cel comunist, care au încercat să neutralizeze imaginarul lui 1848, nu au reușit să evite comemorarea revoluției în diferite forme. 1848 face parte din etosul memoriei populare, referințele la marile ei evenimente, eroi, martiri, trădători și șerbi răzbătând din folclorul și mitologia națională.

Semicentenarul revoluției în Ungaria și printre maghiarii de peste granițe s-a centrat pe 15 martie. Dar această zi nu a fost deloc privilegiată în comemorările oficiale o lungă perioadă de timp. Potențialul exploziv al zilei de 15 martie și rezonanța simbolică extraordinară pentru orice formă populară de revoltă au determinat guvernele să o privească cu suspiciune. Când guvernul stabilea o sărbătoare comemorativă la semicentenar, respingea ziua de 15 martie în favoarea mai sigurei zile, de 11 aprilie, data promulgării noilor principii constituționale. Cu excepția scurtului interludiu 1918-1919, ziua de 15 martie nu a fost celebrată oficial până în 1928.

Cazul maghiar este singular în Europa, dacă ne referim la amplitudinea cu care a fost susținută memoria lui 1848 prin intermediul lamentărilor, al deplângerii eșecului. Spre deosebire de alte țări central europene, mitul revoluției s-a

[1] András GERÖ, *Modern Hungarian Society in the Making: The Unfinished Experience*, Central European University Press, Budapest, pp. 238-249.

[2] John MASON, „Hungary's Battle for Memory", *History Today*, vol. 50, no. 3, 2000, pp. 28-34.

dezvoltat fără piedici, alimentând toată istoria modernă[1]. Mitul a fost alimentat din surse externe, prin declarații admirative și memorabile ale intelectualității germane, care afirma că „ungurii sunt francezii secolului XIX"[2], sau prin poeme închinate lui Sándor Petöfi de către Heinrich Heine. Lideri precum Lajos Kossuth s-au bucurat de o popularitate extraordinară peste ocean, unde au pledat în favoarea cauzei revoluției maghiare. În anii 1851-1852, Kossuth atrăgea în SUA cele mai mari mulțimi văzute până atunci, prilej cu care a impresionat prin felul în care a știut să prezinte revolta maghiară, martiriul și tragedia exilului său[3]. La aceste manifestări, exilații de origine germană erau grupul cel mai fervent, urmat de simpatizanții francezi, italieni și irlandezi, cu toții sperând în scoaterea Americii din izolaționism și într-un ajutor al acesteia împotriva neoabsolutismului european[4]. Presa americană devenea în scurt timp simpatizanta cauzei maghiare și a comparat-o cu țelurile revoluției americane din urmă cu șapte decenii, descriindu-i pe maghiari drept o națiune idealistă, care lupta pentru idealurile de libertate și egalitate[5]. Dar lumea politică americană a rămas destul rezervată la perspectiva recuperării unei anumite tradiții revoluționare[6]. La Londra, liderul revoluționar s-a bucurat de o primire entuziastă asemănătoare momentului încoronării, în timp ce în Trafalgar Square se striga „Trăiască Kossuth! Jos cu Austria!". Kossuth a reușit să le facă maghiarilor o imagine asemănătoare cu aceea de care se bucurau polonezii, cu o generație în urmă, în lumea anglo-saxonă: martiri în lupta pentru progres. Nici un alt revoluționar nu a provocat, în secolul XIX, un impact internațional comparabil cu acela produs de Kossuth.

S-a observat că izbucnirea revoluției maghiare în Pesta a avut patosul operetei[7]. Memoria istorică maghiară evocă maniera în care Sándor Petöfi a reușit să mobilizeze mulțimea prin poemul său „Cântecul național", cu îndemnuri de luptă[8]. Reușind să înfrângă spaimele maghiarilor, el a adus în Pesta dinamica revoluționară care mătura Europa Centrală: adunări uriașe conduse de un grup restrâns, pregătit pentru asemenea acțiuni[9]. În aceeași zi, Kossuth atrăgea mulțimea aleasă din Viena cu discursurile sale, gândind că un succes în capitala Imperiului Habsburgic putea asigura reforme liberale în Ungaria[10]. Însă, nici Kossuth, nici

---

[1] István DEÁK, „Revolutionary Tradition in Hungary and the Lessons of the 1956 Struggle for Independence", *Hungarian Studies,* vol. 20, no. 1, 2006, pp. 3-9.

[2] Celebrul citat îi aparține tânărului revoluționar german Georg WEERTH (1822-1856). V. Alice FREIFELD, „The Cult of March 15. Sustaining the Hungarian Myth of Revolution, 1849-1999", in Maria BUCUR, Nancy M. WINGFIELD (eds.), *Staging the Past*...cit., p. 255.

[3] *Ibidem*, p. 256.

[4] Carl WITTKE, *Refugees of Revolution: The German Forty-Eighters in America*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1952, p. 96.

[5] Steven Bela VARDY, „Image and Self-Image among Hungarian-Americans since the Mid-Nineteenth Century", *East European Quarterly*, vol. 35, no. 3, 2001, pp. 309-342.

[6] Michael A. MORRISON, „American Reaction to European Revolutions, 1848-1852: Sectionalism, Memory, and the Revolutionary Heritage", *Civil War History*, vol. 49, no. 2, 2003, pp. 111-132/ pp. 112-113.

[7] Alice FREIFELD, „The Cult of March 15...cit.", p. 256.

[8] Despre utilizarea simbolurilor revoluționare în revoluția maghiară, v. Robert NEMES, „The Revolution in Symbols: Hungary in 1848-1849", in Pieter M. JUDSON, Marsha L. ROZENBLIT (eds.), *Constructing Nationalities*...cit., pp. 37-49.

[9] István DEÁK, „Freedom in the Habsburg Monarchy", in Isser WOLOCH (ed.), *Revolution and the Meanings of Freedom in the Nineteenth Century*, Stanford University Press, Stanford, 1996, p. 306.

[10] Josef V. POLIŌENSKÝ, *Aristocrats and the Crowd in the Revolutionary Year 1848*: *A Contribution to the History of Revolution and Counter-Revolution in Austria*, State University of New York Press, 1980, pp. 96-97.

politicienii din Bratislava, reședința dietei maghiare, nu aveau să fie parte a legendarelor evenimente de pe 15 martie, în care intelectualii, studenții și mulțimile entuziaste s-au impus imagistic în fața politicienilor naționaliști. 15 martie a rămas prezentă ca o zi a inocenței revoluționare, fiind idealizată și de celelalte naționalități, care au crezut-o capabilă să extindă libertatea și asupra lor.

Încă de la prima aniversare a lui 15 martie, conflictele etnice și masacrele din provincii au copleșit atmosfera de sărbătoare. Guvernul revoluționar se retrăsese la Debrecen, pe fondul războiului civil, dar mai ales în condițiile în care în restul Europei contrarevoluția câștigase. Pe 15 martie 1849, civilii și militarii s-au adunat în piața centrală din Debrecen, unde oamenilor li se distribuia „Ruga de 15 martie", text prin care Kossuth resuscita patosul revoluționar. În timp ce la Debrecen aniversarea a luat aspectul unei sărbători câmpenești, la Pesta străzile erau pustii, pentru că aniversarea se mutase în cămine, unde se făceau toasturi[1], care sfidau presentimentul catastrofei. Ungaria avea să experimenteze înfrângerea totală, dar ca nici o altă țară, a fost uluitor de abilă în a exploata cu succes eșecul revoluționar în scopuri politice[2]. Strategia de a întoarce eșecul revoluționar ca mijloc de a realiza concesii politice din partea Vienei devenea coloana vertebrală a ideologiei politice maghiare, fundamentul în jurul căruia și semi-independența a fost modelată în perioada dualistă, de la 1867 la 1918. Presiunea revoluționară atribuită zilei de 15 martie a jucat un rol esențial pentru că aniversarea ei se putea transforma oricând într-un prilej de contestare. S-a văzut acest fapt în 1850, la Eger, la o comemorare unde s-a scandat împotriva împăratului, în favoarea libertății și națiunii, autoritățile trecând la arestări[3].

Evocările deveneau periculoase, iar contrarevoluția părea neputincioasă împotriva martirologiei revoluționare[4]. O nouă etapă începea odată cu înfrângerea Habsburgilor în Italia (1859 și 1860). Prăbușirea neoabsolutismului a scăzut presiunea pe manifestările publice, lăsând întredeschisă posibilitatea instrumentării memoriei revoluționare. Primii care s-au dorit continuatori ai tradiției revoluționare au fost studenții, în 1860, prin chemări publice la comemorarea revoluției și spargerea embargoului impus de autorități. În ciuda tentativelor forțelor de ordine de a zădărnici întrunirea, studenții au reușit să se organizeze și să parcurgă, într-o procesiune gravă, drumul spre cimitirul din Buda, unde, în 1849, fuseseră îngropate ultimele victime ale revoluției. Apoi, ignorând ordinele date de poliție pentru dispersarea procesiunii, grupul s-a deplasat trecând Dunărea la cimitirul Kerepsi din Pesta. În încercarea de a face arestări, poliția a ajuns la ciocniri cu studenții, o rafală trasă în mulțime rănind pe unul din ei. Tensiunea provocată de incident în mediile studențești a determinat autoritățile să închidă imediat universitatea pentru a preveni orice posibilitate de organizare. Studentul rănit moare peste două săptămâni și zeci de mii de maghiari îl conduc pe ultimul drum, pe 4 aprilie,

[1] Alice FREIFELD, „The Cult of March 15...cit.", p. 260.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 261.
[4] Autoritățile austriece au preferat să încurajeze aniversările legate de Ziua Sf. Ștefan, 20 august, când se sărbătorea dinasticismul și catolicismul, contribuind la punerea la un loc a simbolurilor și identificărilor naționale maghiare și austriece. Accentuând compromisul, Ziua Sf. Ștefan nu a fost niciodată periculoasă, sprijinind ideea de rege care domnește peste mai multe naționalități. V. *Ibide*m, p. 262.

în timp ce în marile orașe maghiare se fac slujbe religioase[1]. De atunci, 15 martie a devenit pentru studenți și veterani o zi simbolică de protest, iar cimitirul din Pesta a ajuns locul de pelerinaj.

Evoluția comemorărilor zilei de 15 martie și atașamentul pentru această dată în defavoarea lui 14 aprilie – ziua în care Ungaria își proclamase independența în 1849 și a hotărât detronarea Habsburgilor – reflectă starea de spirit a unei țări care se considera ocupată de o putere străină[2]. 14 aprilie a reușit să distrugă consensul, să provoace dispute printre patrioții maghiari. Pentru mulți, după 1860, 14 aprilie ajungea să semnifice excesul și amintea ultima fază a războiului de independență mai degrabă decât începutul plin de speranțe al revoluției. Sărbătorirea lui 14 aprilie îl punea în lumină mai mult pe Kossuth decât poporul care-și exprima năzuințele.

O etapă distinctă în negocierea memoriei colective începea după finalizarea Dualismului din 1867. Kossuth-iștii au lansat o publicație săptămânală, denumită alternativ „15 martie", „Libertate", „Egalitate", ori „Fraternitate", schimbarea săptămânală a titlului ocolind cenzura. Însă, cu adevărat stingheritoare pentru realitatea Dualismului rămânea prezența veteranilor de la 1848-1849. Cu toate că nu au existat încercări din partea lor pentru a compromite ceremonia încoronării lui Franz Joseph, experiența acestora rămânea o mărturie stânjenitoare a conflictelor din trecut. Aniversarea zilei de 15 martie într-o Austro-Ungarie dualistă a implicat sarcina problematică de a susține mitul lui 1848, separând mesajul de liderul său simbolic, Kossuth[3]. La 15 martie 1868, o adunare a Asociației muncitorilor din Budapesta a prilejuit un incident interesant. Unul dintre cei prezenți și-a dezvelit ciotul brațului amputat în urma luptelor din revoluție, evocând suferința Honvezilor și amintirile lor traumatizante. Presa a reflectat rememorările dureroase ale generației pașoptiste, care nu rezonau deloc cu realitățile noului 15 martie, de după 1867. Pentru a produce acomodarea la noile realități politice și a menaja sensibilitățile celor angajați deplin în proiectele susținute la 1848, autoritățile au trecut la acțiuni de propagandă. S-a pretins că țelurile revoluției de la 1848 au fost în mare parte îndeplinite și anume dispăruseră absolutismul și statul aristocratic. Trei dintre foștii aliați ai lui Kossuth, generalii Mór Perczel, Istvan Türr și György Klapka, au fost trimiși să facă vizite în țară propovăduind oportunitatea Dualismului și denunțând intransigența lui Kossuth[4]. În același timp, liberalismul maghiar se autodefinea drept alternativa care scăpase Ungaria de opțiunile dezastruoase. 15 martie era prezentat ca o soluție liberală onorabilă la variantele inacceptabile luate în calcul de imaginația naționalistă: aceea că Ungaria putea dispărea precum Polonia, ori că ar fi putut deveni o simplă provincie austriacă precum Boemia. Liberalismul și-a asigurat o poziție favorabilă în imaginarul politic maghiar îmbrățișând martirologia revoluționară și proiectând un program economic de modernizare. Liberalii puneau la punct un discurs dublu. În 1874, la banchetul de 15 martie, publicistul și politicianul Lajos Mocsáry (1826-1916) a toastat pentru Lajos Kossuth numai ca să continue cu o altă urare, exprimându-și speranța că acea zi avea să devină sărbătoare națională și îl va avea ca maestru de ceremonie pe însuși Franz Joseph[5].

---

[1] András GERÖ, *Modern Hungarian Society in the Making*...cit., p. 241.
[2] Alice FREIFELD, „The Cult of March 15...cit.", p. 262.
[3] *Ibidem*, p. 263.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*.

După Comuna din Paris, se trece la o fază competițională. 18 martie, ziua în care socialiștii comemorau evenimentele din 1871, devenea mai periculoasă pentru autorități decât 15 martie. Noii revoluționari socialiști argumentau că 1871 era mai mult decât 1848, deoarece muncitorii luptau acum pentru libertate și egalitate, nu doar pentru libertate[1]. În replică, regimul liberal a încercat să monumentalizeze viziunea liberală asupra trecutului prin ridicarea unei statui a lui Petöfi, în 1883. În condițiile concurenței socialiste, a fost aproape o necesitate ca regimul să integreze mitul lui 1848 și să-l utilizeze în direcția legitimării sale politice. Ziua de 15 martie era revizuită, ritualizată și domesticită. În locul pelerinajelor la mormintele revoluționarilor martiri, studenții căpătau dreptul de a manifesta în mijlocul capitalei, în fața universității și apoi în fața statuii poetului dispărut[2]. Autoritățile reafirmau, triumfător, că obiectivele majore ale revoluției de la 1848 fuseseră atinse (libertatea presei, posibilitatea de întrunire, Parlamentul) – cu excepția a două din cele 12 puncte, bancă națională și armată –, compromis pentru binele mai mare făcut de Dualism.

Funeraliile lui Kossuth, din 2 aprilie 1894, au fost cel mai important eveniment public din timpul erei liberale și parte a unui cult care configura cultura politică modernă a Ungariei[3]. Odată dispărut, după 45 de ani de exil, interdicția asupra lui Kossuth era ridicată, iar tensiunea dintre liderul în exil și regimul politic existent, legatar al Dualismului, lua sfârșit. Deoarece Kossuth refuzase să accepte Dualismul, Franz Joseph a interzis guvernului maghiar să-i acorde fostului revoluționar ceremoniile unui erou. Dar municipalitatea din Budapesta a revendicat trupul și a ținut funeralii private, urmărite, de fapt, de întreaga populație[4].

La aniversarea a 50 de ani, 15 martie a fost un prilej de aprigă dispută între adepții revoluției liberale (cu un puternic sprijin popular) și cei ai dinasticismului multinațional, susținut de Partidul Liberal aflat la putere. O situație paradoxală apărea după 1897, când Ferenc Kossuth, fiul liderului revoluționar, revenit în țară și ajuns membru al opoziției parlamentare, cerea declararea datei de 15 martie drept zi națională. Propunerea lui venise la timp, pentru că se apropia a 50-a aniversare a lui 1848[5]. Însă impulsivul prim-ministru Deszö Bánffy (1843-1911), ignorând aspirațiile populare și încurajat fiind de însuși Franz Joseph (interesat de înăbușirea cultului creat în jurul lui Kossuth)[6], a stabilit o nouă zi națională: 11 aprilie, data în care regele Ferdinand al V-lea (1835-1848) sancționase Legile din Aprilie, care reflectau pe larg revendicările revoluționare. Majoritatea parlamentară era convinsă că a făcut ce era mai potrivit, maghiarii având posibilitatea să comemoreze 1848 cu binecuvântarea regelui. Kossuth-iștii s-au arătat însă indignați de încercarea de a contopi cele două date. Legile din Aprilie erau baza Dualismului din 1867 și, din acest motiv, Ferenc Kossuth, ce-și asumase titlul de lider al Partidului Independenței, declara că 15 martie și 11 aprilie erau zile cu o semnificație

[1] *Ibidem*, p. 264.
[2] *Ibidem*.
[3] Despre cultul lui Kossuth, v. Andràs GERÖ, *Imagined History: Chapters from Nineteenth and Twentieth Century Hungarian Symbolic Politics*, Boulder, East European Monographs, 2006, pp. 37-53.
[4] Martha LAMPLAND, „Death of a Hero: Hungarian National Identity and the Funeral of Lajos Kossuth", *Hungarian Studies*, vol. 8, no. 1, 1993, pp. 29-35.
[5] András GERÖ, *Modern Hungarian Society in the Making*...cit., p. 242.
[6] *Ibidem*.

antitetică[1], doar prima având în concepția sa un ecou pentru mase. Conotația lui 11 aprilie era aceea de sancțiune formală a legilor, dar nu simboliza în nici un fel lupta populară pentru dobândirea lor. Primii care au îndemnat la boicotarea lui 11 aprilie au fost studenții, care au chemat populația la apărarea memoriei zilei de 15 martie. Conducerile universităților au anunțat măsuri disciplinare împotriva studenților organizatori, în timp ce poliția intervenea pentru a preveni protestele publice în fața sediului partidului de guvernământ. Ruptura dintre autorități și populație era totală. 15 martie s-a transformat într-o sărbătoare populară: cele mai multe clădiri neguvernamentale arborau drapelul național, activitățile comerciale se opreau, în timp ce femeile se plimbau pe străzile centrale îmbrăcate cu haine în culorile naționale[2]. Mulți bărbați purtau insigne roșii pentru a sublinia simpatiile social-democrate. Pe neașteptate, sărbătoarea s-a transformat într-un prilej de afirmare a mișcării socialiste, demonstrând probleme sociale care au apărut în timpul guvernării liberale. În timp ce în fața statuii lui Petőfi, oratorii liberali, adepți ai lui 15 martie, își declamau discursurile, un muncitor întrerupea programul prevăzut și de la tribună proclama principiile social-democrate pe care le numea „Cele 12 puncte de la 1898". Lipsiți de orice reacție, liberalii au fost în scurt timp acoperiți de aclamații frenetice și de refrenele „Internaționalei". Liberalii nu au reușit să se facă auziți la întrunirea convocată de ei. În ziua următoare, o manifestație socialistă a reușit să atragă 35 000 de oameni[3]. În locul manifestărilor dedicate libertății ungare, a 50-a aniversare a demonstrat problemele sociale apărute în epoca liberală. Pe 11 aprilie, în ciuda vremii nefavorabile, procesiunea oficială s-a adunat în fața Parlamentului, de unde 3 000 de purtători de torțe treceau podul, spre castel, onorându-l pe rege cu aclamații și cântece. Declarațiile oficiale creditau 11 aprilie ca fiind piatra de temelie a Ungariei de atunci și ofereau, totodată, Dualismului o justificare simbolică.

Boemia: conflictul identităților

Revoluția de la Praga a fost caracterizată în termenii unui conflict al loialităților, moment de afirmare a naționalismului ceh în tandem cu cel german[4]. Revoluția din Boemia a fost diferită ca intensitate de cea maghiară. Nobilimea de aici era germană și evident loială Habsburgilor care îi asigurau statutul. Prin urmare, nici dieta controlată de nobilime nu a putut servi ca punct de rezistență împotriva dominației austriece. Revoluția cehă a depins de un număr mic de intelectuali praghezi, mulți dintre ei promotori ai culturii cehe. Pe lângă revendicările democratice și sociale, ei au formulat un program cu cereri naționaliste inițial moderate. Sub îndrumarea istoricului František Palacký (1798-1876) și a tânărului jurnalist naționalist Karel Havlíček, la 22 martie a fost formulată o petiție în care se solicita egalitate

[1] Alice FREIFELD, „The Cult of March 15...cit.", p. 266.
[2] *Ibidem*, p. 267.
[3] *Ibidem*.
[4] Jan HAVRANEK, „Bohemian Spring 1848. Conflict of Loyalties and Its Picture in Historiography", in Axel KÖRNER (ed.), *1848. A European Revolution?*...cit., pp. 124-139. V. și Hugh LeCAINE AGNEW, „Czechs, Germans, Bohemians? Images of Self and Other in Bohemia to 1848", in Nancy M. WINGFIELD (ed.), *Creating the Other: Ethnic Conflict and Nationalism in Habsburg Central Europe*, Berghahn Books, New York and Oxford, 2003, pp. 56-77.

pentru vorbitorii de germană și cehă, într-un stat autonom ceh, care ar fi urmat să fie format prin unirea Boemiei, Moraviei și Sileziei. Acestui stat i se imagina, în Imperiu, o poziție similară cu cea acordată Ungariei[1]. Răspunsul guvernului, venit pe 8 aprilie, recunoștea oficial egalitatea celor două limbi în instituțiile publice și o administrație cehă separată în Praga, dar declara că orice unire a Boemiei cu alte teritorii slave trebuia discutată în Parlamentul imperial[2]. Cehii nu erau într-o situație comodă. Cererile lor au ofensat mulți lideri din Moravia și Silezia, ducând la antagonizarea germanilor și cehilor. Germanii sprijineau ideea reformelor și puteau merge mai departe cu autonomia locală, atât timp cât aceasta nu căpăta o esență exclusiv cehă.

De altfel, germanii au făcut parte din Comitetul Național, care de la mijlocul lui aprilie jucase, la Praga, rolul unui Guvern *de facto*. Având în vedere numărul, poziția lor în orașe, suportul lor era esențial. Dar în lunile aprilie și mai o ruptură se produce între ei și liderii cehi, care începuseră să-și definească propriul naționalism, axat pe diferențele față de ceilalți[3]. În Germania, la Frankfurt, tocmai se organiza adunarea națională care pregătea unificarea germanilor. Fiindcă Boemia a fost considerată mult timp teritoriu german, Palacký a fost invitat la întrunire ca reprezentant al regiunii. El a respins invitația pe 11 aprilie[4], într-un document esențial pentru politica cehă, în care își afirma devotamentul său pentru naționalitatea cehă, proclamând loialitatea față de Imperiul Habsburgic, în care naționalismul german nu putea avea loc[5]. În viziunea sa, numai Imperiul putea proteja Europa de expansiunea rusească și nici o altă naționalitate nu putea să-i facă față de una singură. Germanii erau invitați să-și unifice Germania și să lase alte popoare să-și dezvolte o nouă federație, proprie, în care să fie egalitate deplină pentru toate naționalitățile. Urmând această politică, cehii au încercat să blocheze alegerile de la Parlamentul din Frankfurt, fapt pentru care liberalii germani au abandonat guvernul provizoriu din Praga, susținând alegeri în districtele unde germanii erau majoritari.

Palacký a depus toate eforturile pentru a-și pune teoria în aplicare. Ca o contrapondere la întrunirea de la Frankfurt, el a organizat împreună cu liderii cehi un Congres al slavilor, având ca model doctrina sa despre unitatea slavilor din Imperiu, denumită Austroslavism. Acest fapt i-a enervat pe germanii din Boemia și din guvernul de la Viena, dar opoziția acestuia nu era atât de importantă precum dezbinarea revoluționarilor din Imperiu. Congresul din iunie nu a decurs deloc bine. El a inclus cele mai proeminente figuri ale intelectualității slave. Cehii și slovacii formau majoritatea, în comparație cu restul de polonezi, ruteni și alte grupări etnice din Imperiu. Tonul majorității a fost moderat, căutând să pregătească un manifest al națiunilor europene, capabil să justifice revendicările slavilor din Imperiu și să prezinte un plan de reorganizare printr-o petiție către Imperiu[6]. Neînțelegerile dintre slavi au ieșit la iveală, iar manifestul final, redactat în termeni vagi, în mare măsură de Palacký, a fost un important pas către naționalismul slav, deși era evident că sentimentul național printre slavii din Imperiu nu era destul de intens

[1] Peter N. STEARNS, *1848*...cit., pp. 109-110.
[2] *Ibidem*, p. 110.
[3] *Ibidem*.
[4] Jeremy KING, „The Nationalization of East Central Europe, Ethnicism, Ethnicity, and Beyond", in Maria BUCUR, Nancy M. WINGFIELD (eds.), *Staging the Past*...cit., pp. 130-135.
[5] Peter N. STEARNS, *1848*...cit., p. 110.
[6] *Ibidem*, p. 111.

ca să mențină efortul revoluționar. Congresul a creat în Praga așteptări mari și a cultivat aspirațiile naționaliștilor. În ziua în care a luat sfârșit, tinerii radicali declanșau faza violentă a revoluției, după tipicul baricadelor și luptelor de stradă, încercând să mobilizeze fără succes și țărănimea, în timp ce liderii moderați precum Palacký, îngroziți de violența de ambele părți, încercau, fără succes, să medieze între radicali și guvernatorul Boemiei, prințul Windischgrätz, care organiza reprimarea insurecției. La 16 iunie, în urma unui bombardament de artilerie, Comitetul Național s-a dizolvat, iar legea marțială a fost impusă[1]. În mod tragic, alți revoluționari s-au bucurat de înfrângerea cehilor. Germanii, atât din Germania cât și din Viena, l-au lăudat pe Windischgrätz, unii chiar oferindu-se să-l ajute. Germanii au văzut acum înfrângerea cehilor ca pe un câștig al naționalismului german, germanii din Boemia considrându-se salvați de persecuția cehilor.

În Boemia, memoria anului 1848 avea să fie puternic marcată de istoriografia justificativă a lui František Palacký, pe de o parte, dar și de unele ritualuri funerare care căutau să lege spiritul lui 1848 de noi dezvoltări politice, pe de alta. Două versiuni concurente legate de moștenitorii politici ai momentului își disputau corecta interpretare a revoluției: radicalii, care au încercat să atragă suportul numeroșilor inamici ai Habsburgilor în sprijinul mișcării naționale cehe, și liberalii, care în 1860 au încheiat o alianță cu aristocrația conservatoare din Boemia. În acest an, František Palacký era acceptat din nou ca lider politic al cehilor (a inspirat strategia politică a Partidului Național Ceh – Vechii Cehi), moment care i-a dat prilejul să-și justifice ideile politice și acțiunile din timpul revoluției. El și-a publicat în 1873 o parte dintre articolele redactate în perioada 1848-1849, apărându-și atitudinea critică față de aristocrația conservatoare și, de asemenea, susținând activitățile sale împotriva democraților radicali[2]. Cea mai mare atenție a fost concentrată pe atitudinea cehilor față de Viena și Frankfurt. Timp de mulți ani a reușit să convingă opinia publică de validitatea interpretărilor sale. Numai în 1890, la 13 ani de la moartea sa, poziția sa a fost pusă în discuție.

Cea mai mare atenție a fost îndreptată asupra pașoptistului Karel Havlíček, un ziarist de primă clasă apropiat de Palacký, dar mai radical în tactică. Respectat pentru lupta sa consecventă în favoarea mișcării naționale cehe și pentru ideile sale liberale[3], Havlíček fusese expulzat din Boemia în 1851 și silit să aibă domiciliul forțat la Brixen. Această situație îi asigura o mare simpatie populară, demonstrată la funeraliile sale din Praga (29 iulie 1856), la care participau un număr foarte mare de cetățeni. Din 1863, când Tinerii Cehi au început să-l critice pe Palacký și pe fiul său Rieger, moștenitor al unor funcții importante în Partidul Național Ceh, ei au găsit în Havlíček martirul luptei naționale cehe – atitudine promovată prin ziarul de partid *Národní listy*. Imaginea naționalistului radical Havlíček, ca erou și martir național, a fost pe scară largă acceptată de profesori și jurnaliști, influențând profund opinia publică. Mormântul său din Praga a devenit un loc de pelerinaj pentru militanții naționaliști, iar cântecul „Dormi Havlíček liniștit în mormântul tău, cehii nu se tem de germani" a devenit foarte popular[4]. Imaginea consacrată a lui Havlíček, construită cu minuțiozitate de naționaliștii cehi, a fost atacată de Tomáš G. Masaryk

[1] *Ibidem*, p. 112.

[2] Jeremy KING, „The Nationalization of East Central Europe...cit.", p. 131.

[3] V. Stefan AUER, *Liberal Nationalism in Central Europe*, Routledge Curzon, New York, 2004, p. 104.

[4] Jan HAVRANEK, „Bohemian Spring 1848...cit.", p. 131.

în *Karel Havlíček față de ambițiile și aspirațiile deșteptării politice cehe* (1896). Masaryk argumentează că Havlíček l-a sprijinit deplin pe Palacký, fiind de fapt un realist politic. Dacă Palacký era „tatăl națiunii cehe", atunci Havlíček era considerat fiul ei cel mai popular[1].

În perioada anilor 1890 apărea posibilitatea de a studia revoluția pe baza documentelor de arhivă. Aceasta este realizată de tânărul istoric Zdenek V. Tobolka, care a editat scrierile politice ale lui Havlíček, plus studiile despre începuturile vieții constituționale în Boemia și despre Congresul slavilor de la Praga din iunie 1848. În aceeași măsură, Masaryk a reușit să influențeze un alt istoric care s-a oprit asupra studierii anului revoluționar – Jan Heidler. Cel mai important dintre volume se referă la analiza pamfletelor politice privitoare la atitudinea cehilor față de Austria, înainte de revoluție.

Chestiunea poloneză: în penumbra anilor 1830 și 1863

Persistența îndelungată a așa-numitei „chestiuni poloneze" în Europa secolului XIX a fost rezultatul împărțirii teritoriului polonez între Rusia, Prusia și Austria. Cele trei diviziuni aveau să devină însă, în noile state din care făceau parte, niște factori de destabilizare internă[2]. Revoltele din Cracovia din 1846 aveau să fie preambulul „Primăverii popoarelor" care a avut pentru polonezi aproape exclusiv un deziderat național: refacerea granițelor dinainte de 1772. Focarele revoluționare din Cracovia, Liov și Poznan[3] au fost însă anihilate de austrieci, iar armata din estul Prusiei dispersată de prusaci. Contribuția polonezilor la 1848 a ieșit mai mult în evidență pe alte teatre revoluționare decât acasă. În Italia, Adam Mickiewicz[4] forma o legiune sub sloganul „Ubi Patria, ubi male", care ducea lupte cu trupele austriece în Lombardia și Genova. Peste tot în Italia o mulțime de generali își ofereau serviciile: Mieroslawski în Sicilia, Wojciech Chrzayanowki părăsea Parisul pentru a lua comanda armatei piemonteze, Wladyslaw Zamoyski ajuta la reorganizarea armatei în Sardinia[5]. Dar cel mai cunoscut general polonez a luptat în Ungaria. Józef Bem, sosit de la Paris ca să ajute la organizarea forțelor insurecționale din Viena, se va alătura trupelor maghiare în Transilvania. Colegul său, Henrik Dembiński, a servit, de asemenea, armatele maghiare[6].

---

[1] Tomáš G. MASARYK, *The Meaning of Czech History*, english transl. by P. Kussi, University of North Carolina Press, Chapel Hill NC, 1974, p. 78.

[2] Hans Henning HAHN, „The Polish Nation in the Revolution of 1846-49", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848*...cit., p. 174.

[3] Krzysztof MAKOWSKI, „Poles, Germans and Jews in the Grand Duchy of Poznan in 1848: From Coexistence to Conflict", *East European Quarterly*, vol. 33, no. 3, 1999, pp. 385-394.

[4] Polonezii au decis să-l onoreze pe Adam Mickiewicz, ridicându-i o statuie în 1898. Despre cultul eroului Mickiewicz în teritoriile polone aflate sub ocupație, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, v. Patrice M. DABROWSKI, *Commemorations and the Shaping of Modern Poland*, Indiana University Press, Bloomington, 2004, pp. 133-157 și Larry WOLFF, „Revising Eastern Europe: Memory and the Nation in Recent Historiography", *The Journal of Modern History*, vol. 78, no. 1, 2006, pp. 93-118/pp. 106-107.

[5] Norman DAVIES, *God's Playground. A History of Poland. 1795 to the Present*, vol. II, Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 252.

[6] *Ibidem*, p. 253.

În memoria istorică a națiunii poloneze referitoare la lungul secol XIX, imaginea revoluției din 1846/49 este umbrită de revoluția din noiembrie 1830 și cea din ianuarie 1863[1]. În timp ce ultima, văzută de contemporani ca un adevărat război polono-rus, a obținut un statut proeminent și a ajuns un mit național, evenimentele din 1846-1849, importante pentru tradițiile din Galiția și Poznan, au doar o relevanță secundară pentru galeria eroilor naționali. O posibilă explicație rezidă în faptul că marile locuri ale memoriei sunt grupate în Varșovia, iar miturile naționale formate fără referință la capitală au o posibilitate de dezvoltare redusă[2].

În mod neașteptat, practicile comemorative legate de 1848 aveau să găsească un sprijin foarte puternic în rândul minorității rutene din Galiția, aflate într-un proces de consolidare a identității colective. Imediat după revoluția de la 1848, Consiliul Suprem Rutean a decis să țină o ceremonie anuală pentru a comemora emanciparea țăranilor și pentru a demonstra recunoștința rutenilor față de împăratul Franz Joseph. Intenția era de a pune în lumină loialitatea rutenilor, care contrasta cu aspirațiile polonezilor la independență. Cu trecerea timpului, aceste aniversări și-au pierdut caracterul politic, fiind încorporate în calendarul general al sărbătorilor religioase[3]. În 1898, mișcarea națională ruteană a transformat a 50-a aniversare a emancipării țăranilor într-un mare eveniment național, sprijinit de rusofili și ucrainofili populiști[4].

În 1898, teritoriul polonez era încă sub diferite ocupații străine. Din 1862, timp de aproape 30 de ani, Otto von Bismarck, un dușman a tot ceea ce era polonez, a fost șeful guvernului prusac. După Bismarck, activitățile anti-poloneze ale guvernului prusac au scăzut ușor în intensitate, dar sărbătorirea „Primăverii popoarelor" pe teritoriile poloneze a fost modestă, condiționată de constrângerile ocupației. Cu toate acestea, memoriile revoluției erau destul de active în conștiința istorică a categoriilor luminate din societatea poloneză. În a doua jumătate a secolului, multe publicații s-au referit la evenimentele din 1848-1849, casele de editură din Lvov și Cracovia familiarizând societatea poloneză cu povestea pașoptiștilor.

În Galiția, partea poloneză aflată sub stăpânire austriacă, situația era cea mai favorabilă[5]. Din 1867, Galiția s-a bucurat de o certă autonomie locală, vizibilă în educație și cultură. În această parte a Poloniei, aniversarea, deși modestă, a avut loc într-adevăr. Presa a vorbit despre evenimentele întâmplate în urmă cu 50 de ani, publicând articole despre cauzele înfrângerii și ceea ce le-a precedat. Cel mai impresionant dintre aceste articole s-a regăsit în paginile ziarului cracovian *Nowa Reforma*, de orientare liberală, care a publicat studiul istoricului August Sokolowsky, profesor la Universitatea Jagellonică și deputat în Parlamentul austriac. Sokolowsky descria noua ordine politică după 1815, arătând nemulțumirile popoarelor din Imperiu și prezentând povestea revoluției din Austria. Totuși, el nu a spus foarte multe despre cazul polonez, despre demonstrațiile din Liov și Cracovia. Ca profesor la universitatea agreată de putere, el nu putea face apel la lupta

[1] Patrice M. DABROWSKI, *Commemorations*...cit., p. 10.

[2] Hans Henning HAHN, „The Polish Nation...cit.", p. 183.

[3] Kai STRUVE, „Peasants and Patriotic Celebrations in Habsburg Galicia", in Christopher HANN, Paul Robert MAGOCSI (eds.), *Galicia: A Multicultured Land*, University of Toronto Press, Toronto, 2005, p. 107.

[4] *Ibidem*, p. 109.

[5] Czeslaw MAJOREK, Henryk ŻALIŃSKI, „The Revolution of 1848 in Polish Historical Consciousness: Remarks on Three Anniversary Celebrations (1898, 1948, 1998)", in Charlotte TACKE (ed.), *1848*...cit., p. 124.

polonezilor pentru independență, nerealizată nici în timpul revoluției de la 1848, nici în urma revoltei împotriva statelor care împărțiseră Polonia[1].

Presa galițiană a relatat manifestările din Viena, unde ceremoniile scoseseră în stradă peste 100 000 de oameni, aceștia vizitând cimitirul pentru a depune sute de coroane pentru victimele din 1848. În timpul adunărilor muncitorilor socialiști din Viena, Wlagzslaw Jachimowicz vorbea în numele a jumătate dintre studenții polonezi. În comparație cu Budapesta, manifestările au fost mult mai modeste în Galiția. În capitala Liov, pe 15 martie, Societatea Muncitorilor a organizat un marș de aniversare a revoluției. Din cauza mesajelor anti-guvernamentale, poliția a ordonat dizolvarea mitingului, muncitorii fiind împrăștiați pentru că au continuat să intoneze cântece patriotice[2]. Pe 17 martie, la o ceremonie care avea loc în consiliul orașului Liov, primarul Godzimir Malachowski a făcut aluzie la a 50-a aniversare a evenimentelor din oraș. El a menționat mesajul schițat de locuitorii Liovului și pus apoi la picioarele tronului în 1848. În acea adresă, locuitorii capitalei Galiției își prezentaseră ideile care se vor împlini mulți ani mai târziu, în perioada autonomiei. Autorilor mesajului, Franciszek Smolka și Florian Ziemialkowski, încă în viață 50 de ani mai târziu, le-a fost transmisă, din partea primarului din Liov, susținut de consiliu, o scrisoare de gratitudine. Memoriile lui Ziemialkowski, despre ședera delegației poloneze în Viena anului 1848, au fost publicate în *Neue Freie Presse* și apoi republicate în *Nowa Reforma*[3].

A doua fază a comemorărilor a avut loc în Liov câteva luni mai târziu, pe 3 noiembrie 1898, fiindcă pe 2 noiembrie se împlineau 50 de ani de la bombardamentul asupra orașului nesupus puterilor care divizaseră Polonia. Mai extinse și elaborate, acestea au inclus un *Te deum*, procesiuni spre cimitirul unde erau îngropate victimele bombardamentelor și dezvelirea unei plăci comemorative în memoria acestora[4]. În partea prusacă, din motive demne de înțeles, manifestările au fost reduse și s-au concentrat mai cu seamă în Berlin. Membrilor municipalității și persoanelor publice li s-a interzis să participe la demonstrații ori întruniri al căror scop era de a elogia revoluția. Amintirile despre momentele revoluționare din 18 martie au fost publicate în ziarul local din Poznan, *Dziennik Poznanski.* În plus, au fost preluate, săptămânal, memoriile lui Henryk Szuman, fost parlamentar polonez, lider al Ligii Poloneze, mișcare înființată, prin decret regal, la Berlin, ca o gardă civică, în 1848. Szuman își exprima nemulțumirea față de câteva ziare berlineze care apreciau polonezii ca pe un element rebel și îngrijorător în contextul evenimentelor. Potrivit lui Szuman, polonezii au fost foarte reținuți și nu au interferat în nici un fel cu momentul al cărui scop era unificarea Germaniei[5].

Italia: între Quarantotto *și* Risorgimento

Au existat numeroase și diferite revoluții nu doar la scară europeană, ci și la nivelul peninsulei italice. Problema italienilor este că anul 1848 a rămas un eveniment identificat cu multiple, izbitoare conflicte, care avuseseră loc la diferite

[1] *Ibidem*, p. 125.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 126.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 127.

niveluri, furnizând memorii și mituri fondatoare pentru identități opuse. Una din perspectivele provocatoare dar inspirate pentru a descrie 1848 este formula avansată de Claudio Pavone, aceea că au fost simultan războaie pentru independență națională, războaie civile și conflicte de clasă[1]. *Quarantotto*, 1848-ul italian, era înscris în memoria populară și în lexic ca un sinonim pentru haos și dezordine. Eșecul revoluției de la 1848 a discreditat federalismul și a părut să confirme ideea că numai o monarhie puternică poate unifica Italia. Piemontul, de obicei perceput ca un regim absolutist și represiv, a fost singurul stat italian care și-a păstrat Constituția liberală după 1849 și a fost capabil să atragă speranțele naționaliștilor.

Importantă pentru bătăliile mnemonice legate de revoluția pașoptistă italiană este a 50-a aniversare, survenită pe fondul unei crize care punea în discuție conceptualizările dominante ale statului, ale națiunii, ale identității colective. În lunga criză italiană a sfârșitului de secol, 1898 apare ca un moment în care conflictele sociale se ascuțeau, înregistrându-se demonstrații și revolte în zonele rurale și în sud la început, apoi în centru-nord și în orașe, ceea ce a determinat interesul *establishment*-ului pentru soluții autoritariste, care să țină situația sub control. Paradoxal, aceste încercări de stabilizare socială și politică au găsit un punct comun în propunerea de revenire la o interpretare literală a Statutului Albertin, a Constituției promulgate la 4 martie 1848 de regele Sardiniei și Piemontului, Carlo Alberto[2]. Asemenea revenire ștergea tradițiile liberale și parlamentare, care între timp modificaseră trăsăturile originale ale Statutului, promovând un guvern responsabil față de rege, nu față de Parlament. Pentru Casa de Savoia, aniversarea lui 1848 avea să însemne uitarea deliberată a unei părți a revoluției, formată din demonstrații publice, revolte și insurecții, mereu cu potențial destabilizator pentru regim. Autoritățile au acceptat ca singurele manifestări sponsorizate de stat să fie centrate pe Statutul Albertin, deși ele nu fuseseră niciodată populare printre italieni. Anuala lor celebrare, în prima duminică a lunii iunie, nu și-a depășit niciodată caracterul strict instituțional[3]. Însuși Ministerul Educației, de obicei deschis ideilor liberale, nu a recomandat școlilor să menționeze revoltele și insurecțiile anului revoluționar 1848. Totuși, spre deosebire de conservatorii radicali, care ar fi dorit o ignorare totală a jubileului, Ministerul Educației avea să permită prezentarea unei versiuni legaliste și fondatoare a perioadei. Varianta agreată de autorități era a unui *Quarantotto* privit ca origine și fundație a instituțiilor libere ale țării, o sinteză a speranțelor împlinite și a iminentelor victorii garantate de preeminența Parlamentului. Cel din urmă trebuia să fie prezentat ca adevăratul inițiator al unității Italiei[4]. Totuși, o memorie italiană a lui 1848, care să fi pivotat în jurul moștenirii parlamentare, era greu de susținut în condițiile luptelor politice care aveau un cu totul alt substrat. Viața politică italiană din jurul anilor 1890 se concentra în jurul aprigei dispute dintre cei care așezau la baza statului o legitimare extrasă din principiul

[1] Simonetta SOLDANI, „From Divided Memory to Silence...cit.", p. 146.

[2] Despre Statutul Albertin s-a scris că poate fi interpretat astfel încât să acopere paternalismul monarhic, liberalismul luminat, dictatura parlamentară, democrația de masă, chiar fascismul. V. Denis Mack SMITH, *Italy: A Modern History*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1959, p. 207 și Charles L. KILLINGER, *The History of Italy*, Greenwood Press, CT Westport, 2002, p. 111.

[3] Simonetta SOLDANI, „From Divided Memory to Silence...cit.", p. 148.

[4] Manifestările dedicate aniversărilor statutului au fost mai numeroase în Sud și în Sicilia, unde drepturile statuate, întotdeauna mai mult ca o posibilitate decât ca o certitudine, au fost sistematic violate și numai unde memoria *Risorgimento*-ului era legată de revoltele al căror scop fusese mai mult alungarea baronilor și Bourbonilor, și mai puțin unitatea Italiei. V. *Ibidem*, p. 149.

național și cei care aderaseră la principiul dinastic[1]. În *fin de siècle*, Italia a legitimat momentul 1848 ca pe o revoluție, dar numai atât cât adjectivul „național" să îndepărteze accentele sociale ale evenimentului. Totuși, mulți au continuat să utilizeze acești termeni stingheritori. Prin urmare, participarea la revoluție a putut fi considerată un act de onoare numai în măsura în care se referea la lupta anti-austriacă, trecându-se sub tăcere campania pentru drepturile cetățenești. Acestea erau considerate trăsăturile distincte ale moștenirii democratice a *Risorgimento*-ului[2].

Simbolul cel mai evocat au fost cele cinci zile milaneze (17-23 martie), în care cetățenii capitalei lombarde, conduși de republicanul și federalistul Carlo Cattaneo, reușeau să-l alunge, la 22 martie, pe generalul austriac Josef Radetzky, aflat la comanda a peste 75 000 de soldați[3]. Cel mai răsunător episod al unei adevărate fracturi a memoriei a avut loc în Milano, la 20 martie 1898. Administrația municipală, catolic moderată, a decis să sărbătorească 50 de ani de la cele cinci zile milaneze în spiritul monarhismului și armoniei naționale, potrivit imaginii unui *Risorgimento* perfect unitar și lipsit de discordie internă[4]. O asemenea falsificare nu lăsa nici o alternativă, în condițiile în care milanezii aveau încă proaspăt în minte faptul că, în august 1848, Casa de Savoia prefera să predea orașul austriecilor decât să se considere datoare față de cei care eliberaseră orașul[5]. Cei care au respins această falsificare nu au putut decât să meargă spre o confruntare explicită. Explicația? Compromisul nu poate fi extins până acolo încât memoria revoluției milaneze să fie centrată pe Casa de Savoia. În aceste condiții, orașul a fost traversat simultan de două demonstrații diferite, fiecare animată de zeci de mii de oameni: una oficială, cu grupuri care cântau marșul regal, dar fără discursuri, și o contramanifestație după-amiază, organizată de republicani și alte asociații populare, cu steagurile roșii socialiste și mulțimi care cântau imnul lui Garibaldi, ca de altfel și cântece muncitorești. Liderul socialist Filippo Turati a schimbat aniversarea oficială din Milano prin cererea de a se respecta realmente drepturile politice și civile acordate de Constituție[6].

Aniversarea revoluției de la 1848 avea să fie momentul de validare publică a liderilor socialiști. Două luni mai târziu, nemulțumirile populare și acțiunile greviste în Milano erau înăbușite de forțe militare, precipitând o criză constituțională majoră[7]. Clivajele lui 1848 au fost exacerbate în contextul revoltelor populare și tensiunilor sociale, întâmpinate de guvern cu suspendări implicite și explicite ale drepturilor legale, declarații de intimidare și reprimări sângeroase. Pe 6 mai 1898, o insurecție a izbucnit la Milano – *Fatti di Magio*, arătând suportul pe care reușiseră să-l obțină socialiștii, în condițiile în care mulțimile terorizau Parma, Florența și chiar Roma, unde fusese instituită legea marțială[8]. Pe 7 mai, ministrul conservator

---

[1] *Ibidem*, p. 149.

[2] *Ibidem*, p. 152.

[3] V. A.J.P. TAYLOR, *The Italian Problem in European Diplomacy, 1847-1849*, Manchester University Press, Manchester, 1970, pp. 80-84; Charles L. KILLINGER, *The History of Italy*, cit., pp. 97-123; Adrian LYTTELTON, „Creating a National Past: History, Myth and Image in the Risorgimento", in Albert Russell ASCOLI, Krystyna VON HENNEBERG, *Making and Remaking Italy: The Cultivation of National Identity around the Risorgimento*, Berg, Oxford, 2001, pp. 27-62.

[4] Simonetta SOLDANI, „From Divided Memory to Silence...cit.", p. 149.

[5] A.J.P. TAYLOR, *The Italian Problem*...cit., pp. 135-136.

[6] Robert GILDEA, „1848 in European Collective Memory", cit., p. 928.

[7] *Ibidem*.

[8] Charles L. KILLINGER, *The History of Italy*, cit., p. 123.

Antonio di Rudini instituie legea marțială și ordonă trupelor să înăbușe insurecția. În ciocnirile care au urmat, mai mult de 80 de persoane au fost ucise, liderul socialist Turati fiind arestat, iar universitățile și o serie de publicații închise, printr-o încălcare generală a drepturilor constituționale[1]. Interpretările și consecințele acestui act au fost nefaste pentru atmosfera politică italiană. În mai 1898, armata, despre care se presupunea că reprezenta poporul, a tras în cetățenii milanezi care protestau împotriva prețurilor mari. Mulți s-au gândit că aceasta este consecința logică pentru opțiunea dinastică de la 1848. Acei care îl numiseră pe Carlo Alberto (1831-1849) „mărinimosul rege", văzând în el un campion al independenței față de Austria, ajunseseră, până la urmă, victimele acestuia. Tragedia din mai 1898 a condus la o criză definitivă a interpretării *Risorgimento*-ului drept „concordia discordantă"[2] dintre învingători și învinși. Dezideratul unității și independenței nu mai putea amâna problema libertății și discuțiile despre relația dintre stat și cetățean.

Nu putem să nu observăm că 1848 trezea emoții populare numai dacă era reamintit în lumina experiențelor locale, percepute ca esențiale pentru definirile identitare. Terenul de luptă pentru această dispută asupra trecutului era definit mai puțin de autoritățile și instituțiile centrale de stat, cât mai ales de grupuri și unele clientele politice locale. De obicei, acestea reprezentau rețele sociale închise care, spre deosebire de cele care operau la nivel național, vedeau liberalismul ca pe o cultură cu totul străină[3]. Se menținea astfel nu numai eterogenitatea convingerilor politice-dinastice, socialiste ori liberale, dar și proiecțiile identitare diferite, confirmând spusele lui Massimo D'Azeglio, din 1861, către regele Vittorio Emanuele: „Avem Italia. Acum trebuie să-i creăm pe italieni"[4]. Manifestările notabilităților locale din Milano, la 1898, au arătat clar că în mitul oficial al *Risorgimento*-ului nu exista disponibilitatea de a considera revoluția populară ca pe un mijloc esențial al renașterii italiene.

La numai o lună de la episodul milanez, o evoluție asemănătoare apărea la Florența. Aici, municipalitatea și-a centrat ceremoniile pe dezvelirea statuilor a doi moderați – Peruzzi și Ricasoli – chiar în ziua așa-numitei „Revoluții toscane" din 1859. Democrații au văzut această alegere ca pe o schimbare în defavoarea oricărui alt eveniment oficial, în afară de obișnuita solemnitate de Sfânta Cruce, pe 29 mai, pentru amintirea voluntarilor toscani care muriseră în Lombardia, în 1848, în războiul împotriva Habsburgilor. Apoi, moderații au comemorat mai mult anul 1859 decât 1848, în pura tradiție locală, aceasta în timp ce democrații încercaseră

---

[1] James Edward MILLER, *From Elite to Mass Politics: Italian Socialism in the Giolittian Era, 1900-1914*, Kent State University Press, Kent, 1990, p. 21.

[2] Aceiași factori care făcuseră naționalismul de neoprit la 1860, creaseră în același timp mari dificultăți. În ciuda pretențiilor avute de suporteri, unitatea națională era o aspirație culturală și politică, nu o inevitabilitate istorică. Prea puține concordanțe participau la definirea națiunii italiene. Reprezentările romantice ale națiunii nu aveau nimic în comun cu statisticile și descrierile științifice. Mesajul secularizant al naționalismului italian s-a prăbușit sub credințele unificatoare și tradițiile Bisericii Catolice. Interesele naționale ale liberalilor moderați vizau o uniune separată, în nordul Italiei, sub un sistem politic reformat controlat de o elită politică. Mazzinienii, prin contrast, identificau națiunea cu suveranitatea populară și cu idealul republicanismului unitar. Nu este mai puțin adevărat că pentru elitele italiene naționalismul era deseori un eufemism pentru regionalism, în sensul că *patria* putea fi definită în termeni locali. V. Lucy RIALL, *The Italian Risorgimento: State, Society, and National Unification*, Routledge, London, 1994, p. 74.

[3] Simonetta SOLDANI, „From Divided Memory to Silence...cit.", p. 150.

[4] Adrian LYTTELTON, „Creating a National Past: History...cit.", pp. 58-59.

să prezinte *Risorgimento* ca pe o eliberare națională nu numai de străini, ci și de opresorii interni.

O secvență analoagă avea să fie înregistrată la Bologna câteva luni mai târziu, unde o comemorare solemnă a insurecției împotriva austriecilor, din 8 august, nu a putut fi evitată. Societățile democratice și partidele populare au optat să stea deoparte de manifestările oficiale, după ce li s-a pus în vedere că nu puteau susține discursuri și nici să poarte steaguri sau alte simboluri revoluționare. Din aceste considerente, ei au preferat să țină o ceremonie alternativă, unde au putut cânta imnul lui Garibaldi și să-i aducă un omagiu lui Mazzini[1].

Dinamica excluderii reciproce sau autoexcluderea este impresionantă la manifestările muzeale dedicate *Risorgimento*-ului, în argumentele care divizau editorii periodicelor despre același eveniment, ori printre membrii veteranilor de la 1848-1849. Veteranii au fost pe scară largă convertiți la o versiune „pacificată" a *Risorgimento*-ului, dar ei se dovedeau prea mândri de rolul avut în trezirea națiunii pentru a accepta prea ușor interpretarea oficial-monarhistă a *Risorgimento*-ului, care înclina spre dinastia de Savoia. Practic, la a 50-a aniversare a revoluției de la 1848, a putut fi observată diferența uriașă dintre naționalismul revoluționar și versiunea oficială a întemeierii naționale; Italia a sărbătorit oficial aniversarea Constituției date de Carlo Alberto al Piemontului, care mai târziu devenea Constituția Italiei unite.

Belgia: memoria insurecțională reprimată

Chiar în statele unde nu avem evenimente care să poată fi încadrate în rândul manifestărilor revoluționare tipice, putem vorbi de o moștenire politică lăsată de anul 1848. Faptul că 1848 nu a devenit o revoluție reală în Belgia se datorează câtorva factori locali; radical-democrații nu au imitat exemplul francez ca să provoace o insurecție[2]; naționalismul și patriotismul acestora era reținut din cauza fricii unei anexări la statul francez, în cazul în care regele Leopold I (1831-1865) ar fi fost silit să abdice[3]. Câteva slabe încercări de organizare a unor lupte de stradă au fost rapid înăbușite de autorități. Radicalii au preferat Belgia în locul steagului roșu. În plus, nu aveau o susținere socială largă și nici legături foarte bune cu proletariatul. Dar ceea ce a contat probabil cel mai mult a fost o politică flexibilă dusă de autorități din momentul declanșării turbulențelor în Franța[4]. În încercarea de a explica de ce nu s-a produs o revoluție în Belgia, trebuie să avem în vedere lipsa

[1] Simonetta SOLDANI, „From Divided Memory to Silence...cit.", p. 151.

[2] La 7 noiembrie 1847 a fost fondată la Bruxelles Association Démocratique, avându-l ca președinte de onoare pe General Mellinet (1768-1852), președinte pe Lucien Jottrand (1804-1877) și vicepreședinte pe Karl Marx (1818-1883). Dacă Belgia ar fi urmat exemplul francez la 1848, inițiativa o putea avea numai Association Démocratique. Dar radicalii nu au instigat la acțiuni de stradă, mulțumindu-se cu felicitări adresate francezilor și susținând, în același timp, neutralitatea, naționalitatea belgiană și sprijinul pentru ordinea publică.

[3] Brison D. GOOCH, *Belgium and the February Revolution*, Ed. M. Nijhoff, The Hague, 1963, p. 53.

[4] Regele Leopold I era legat de familia regală franceză prin soția sa, Louise-Marie, fiica lui Louis Philippe, care abdicase în februarie 1848. Regele belgian considera abdicarea un fapt temporar, dar evenimentele ulterioare i-au schimbat atitudinea complet și i-au întărit convingerea că Belgia trebuia cruțată de revoluție.

entuziasmului revoluționar, anihilat de calitatea structurilor de putere[1]. Precum în Marea Britanie, model al revoluției industriale, elita politică a fost capabilă să facă față oricărei amenințări revoluționare. De la măsurile economice și politice, până la cele simbolice, autoritățile au reușit să preia inițiativa[2]. În locul festivităților revoluționare s-au organizat ritualuri politice de celebrare a ordinii politice existente. Astfel, pe 9 aprilie 1848 era organizată, cu mare pompă, o ceremonie pentru mase, în onoarea urcării pe tron a regelui Leopold. Pe 17 aprilie, același an, avea loc un concert de caritate în beneficiul șomerilor[3]. În general, rezultatul a fost o consolidare a *statu-quo*-ului politic belgian, o reconfirmare a legăturilor dintre rege și popor. Guvernul și Parlamentul au promovat imediat o serie de reforme care preîntâmpinau apariția unor revendicări revoluționare, făcând imposibilă o lovitură de stat[4]. Autoritățile însă nu au admis că reformele progresive fuseseră în vreun fel inspirate de frica anarhiei și revoluției. În consecință, cauzele care favorizaseră reformele de la 1848 au fost trecute sub tăcere de istoriografia oficială. Autoritățile au făcut concesii de frica revoltelor, dar în același timp au negat că reformele au fost motivate de acestea[5].

Deși eșuată, ignorată de autorități, tradiția lui 1848 a putut fi recuperată și s-a reușit conferirea unui sens prin intermediul banchetelor democratice, singurele manifestări publice menite să celebreze acel eveniment. Având în vedere modelul francez, ele au devenit adevărate ritualuri politice pentru proletarii și studenții animați de idei socialiste, susținute în februarie sau în iunie, începând cu anul 1863[6]. Scopul lor era să mențină viu spiritul *amis du droit* pentru a transforma societatea și a comemora revoluția franceză din februarie[7]. Surprinzător era faptul că, în absența oricărui martir real, publicații socialiste precum *Le Débat Social*, *L'Atelier*, *La Civilisation*, *La Nation*, *Le Drapeau* au reinventat discursul războinic, al luptelor și al morții: 1848, „modelul" tentativelor revoluționare eșuate, fusese condus solemn la mormânt, în timp ce spiritul revoluționar, „curajul", „speranța", „iubirea pentru dreptate și justiție" au devenit exemple pentru viitor. În anii 1860, 1848 era încă descris ca un leagăn al socialismului, iar comemorarea lui prin intermediul banchetelor era utilizată pentru a revigora mișcarea socialistă. De fapt, discursurile și toasturile de la banchetele comemorative erau marcate în întregime de nevoile și programul acesteia, de puternica influență a francezilor, care aproape reușiseră să monopolizeze mișcarea. Orientarea exclusivă franceză avea să fie, treptat, concurată, începând cu a doua jumătate a anilor 1870, de modelul reformist german, care a câștigat teren în special după congresul de la Gotha (1875). Asociațiile muncitorești-socialiste aveau să fie absorbite treptat în Partidul Socialist Belgian, înființat în 1879, după principiile reformismului german afirmat la Gotha, ceea ce explica schimbările produse în tipul de rememorare a lui 1848.

---

[1] V. Horst LADEMACHER, „The Netherland and Belgium. Notes on the Causes of Abstinence from Revolution", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848*...cit., pp. 272-286.

[2] Brison D. GOOCH, *Belgium*...cit., p. 68.

[3] Gita DENECKERE, Bart DE WILDE, „(Dis)Remembering the 1848 Revolution in Belgium. How an Important Historical Rupture Got Forgotten", in Charlotte TACKE (ed.), *1848*...cit., p. 64.

[4] Reformele s-au centrat pe lărgirea categoriilor cu drept de vot, pe libertatea presei și pe măsuri economice intervenționiste menite să blocheze răspândirea crizei economice franceze.

[5] Gita DENECKERE, Bart DE WILDE, „(Dis)Remembering the 1848 Revolution in Belgium...cit.", p. 58.

[6] *Ibidem*, p. 65.

[7] Despre mitul socialist clădit în jurul anului 1848, v. Robert GILDEA, „1848 in European Collective Memory", cit., pp. 921-932.

În preajma anului 1898, socialismul belgian se reorientase spre reformism, memoria schimbându-și centrul de interes de la turbulențele revoluționare franceze către „serioasele", „științificele" și „perfectele" texte ale fondatorilor socialismului german, în special către *Manifestul Comunist* al lui Marx (1848). În evoluția de la retorica eroică a libertății, egalității și fraternității către un socialism mai profund și mai științific avem un inconvenient evident: la 1898 entuziasmul al socialiștilor belgieni era potolit, ceea ce atrăgea criticile ziarului *Vooruit* – echivalentul francezului *Le Peuple* – pentru lipsa acelui idealism al precursorilor din urmă cu jumătate de secol[1]. În mod cert, *Manifestul Comunist* avea mai multă atenție din partea presei în 1898 decât revoluția franceză din februarie 1848. Aniversarea a jumătate de secol de la revoluția din 1848 în Belgia a arătat că lupta pentru sufragiu universal ori masacrul proletarilor care cereau un loc de muncă era eclipsată de *Manifestul Comunist*. Émile Vandervelde (1866-1938), fondatorul socialismul belgian, a văzut în revoluția din februarie doar un cadru necesar apariției *Manifestului*[2]. În 1898, perioada banchetelor democratice se încheiase. 1848 era doar menționat prin ziare ca o ruptură ce făcuse posibilă intrarea popoarelor pe scena istoriei, dar încă nu se adunaseră condițiile necesare pentru rezolvarea adecvată a problemelor sociale.

În 1898, mișcarea socialistă belgiană a renunțat la revoluție ca strategie, dar acest fapt nu a împiedicat oponenții să-i catalogheze pe muncitori drept revoluționari[3]. Mișcarea socialistă a încercat să scape de alura revoluționară. De aceea, în presă au apărut articole care descriau opoziția dintre ordine și violență, subliniind că socialismul se baza pe evoluție și progres, nu pe revoluție. Se realiza trecerea la o istorie a lumii, liniară, teleologică și progresivă, iar revoluția devenea o verigă a lanțului evoluției, una necesară, dar numai în împrejurări excepționale.

Danemarca: revoluția pașnică și uitarea războiului civil

Pentru spațiul scandinav, un caz interesant îl reprezintă Danemarca. 1848 este un fapt memorabil având în prezent conotații pozitive, cu asocieri de tipul „revoluția pașnică", „spiritul lui '48" ori „soldatul necunoscut"[4], însă asemenea interpretări sunt posibile numai în urma unei uitări de amploare: pierderea ducatului Schleswig Holstein. 1848 surprindea Danemarca în focul dezbaterilor despre reformarea statului absolutist. Regele Christian al VIII-lea (1839-1848) realizase că numai reformele constituționale puteau salva statul de la fragmentare și, înainte de moartea sa, îi sugerase urmașului său Frederick al VII-lea (1848-1863) să facă acest pas. Însă noul rege nu accepta nici noțiunea de stat național, nici nu avea în vedere autonomia germanilor. El dorea doar să prezerve tradiția monarhiei, a unui stat unitar. În asemenea condiții, liberalii radicali au adoptat o nouă strategie pentru a crea premizele apariției unei Constituții adecvate unui stat multietnic, fapt care i-a deranjat pe

[1] Gita DENECKERE, Bart DE WILDE, „(Dis)Remembering the 1848 Revolution in Belgium...cit.", p. 71.

[2] Janet POLASKY, *The Democratic Socialism of Emile Vandervelde: Between Reform and Revolution*, Berg Publishers Ltd, Oxford, 1995, p. 101.

[3] Gita DENECKERE, Bart DE WILDE, „(Dis)Remembering the 1848 Revolution in Belgium...cit.", p. 72.

[4] Steen BO FRANDSEN, „Why 1848 is Barely Commemorated in Danmark", in Charlotte TACKE (ed.), *1848*...cit., p. 153.

danezi și pe naționaliștii din Schleswig-Holstein. Comitetul de redactare a Constituției, unul care ajunsese la o formulă ce ar fi putut schimba cursul istoriei daneze, și-a ținut ședința de final în aceeași seară în care, în mod ironic, la Cazinoul din Copenhaga se declanșa '48-ul danez[1]. După o dezbatere aprinsă, național-liberalii au decis să purceadă la un marș către rezidența regelui, pentru a solicita un stat-național. Slabul rege Frederick al VII-lea ceda și acceptarea sa echivala cu o ruptură față de tradiția monarhiei absolutiste, moment ce poate fi catalogat ca adevărata revoluție daneză[2]. A fost singura ocazie în istoria Danemarcei când s-a utilizat termenul de revoluție. Revoluția daneză din 1848 nu a avut baricade, nici lupte de stradă, nici victime pentru a fi comemorate. În schimb, și-a găsit un loc însemnat în memoria colectivă ca o revoluție liniștită și pașnică, în care, atunci când a fost vremea, supușii au mers la regele lor și au primit exact ceea ce doreau: abolirea absolutismului și Constituția. Lunga procesiune a cetățenilor pașnici prin centrul capitalei spre destinația finală – curtea palatului regal – a reprezentat cea mai durabilă contribuție la memoria colectivă a anului 1848. Ideea era că danezii nu se împușcă unii pe alții și chiar o revoluție trebuia să fie un eveniment pașnic[3]. Această atitudine politică a influențat ulterior în mod considerabil cultura politică daneză și ilustrează una dintre ideile favorite ale auto-percepției naționale, aceea că danezii sunt diferiți de celelalte națiuni, în a căror istorie violența și luptele au înlocuit deseori politica. Însă, într-un mod inexplicabil, ideea nu este deloc pusă în relație cu faptul că o revoluție pașnică a fost urmată de un sângeros război civil de trei ani[4].

Separația dintre o revoluție pașnică și un război civil sângeros a putut fi operată cu succes deoarece ideologia națională a fost aceea a unei victorii reale în 1848. Pentru prima oară, naționalismul a devenit un fenomen popular incluzând toate părțile regatului și toate grupurile sociale, nefiind restrâns la o parte a elitei. Steagul, războiul, soldatul anonim, patria, imaginea Germanului ca inamic au ajuns inseparabile de memoria colectivă a lui 1848. *Mainstream*-ul istoriografic a avut partea sa în difuzarea versiunii naționaliste. Astfel, războiul de trei ani a fost descris ca o rebeliune, potrivit danezilor, și ca o deșteptare, o luptă pentru libertate în conformitate cu germanii. În fapt, el trebuie considerat doar ca un război civil, în care s-au luptat germani și danezi, supuși aceluiași rege[5]. Intervențiile străine, trupele prusace sau germane, și voluntarii scandinavi nu au schimbat această interpretare. Naționaliștii din ambele tabere au evitat termenul preferând să militeze pentru un stat național în care danezii sau germanii luptau împotriva inamicilor. Problema era una complicată, întrucât rezidenții din Schleswig nu erau

---

[1] IDEM, „Denmark 1848. The Victory of Democracy and the Shattering of the Conglomerate State", in Dieter DOWE (ed.), *Europe in 1848*...cit., p. 289.

[2] IDEM, „Why 1848 is Barely Commemorated...cit.", p. 154.

[3] *Ibidem*, p. 157.

[4] Pe 21 martie 1848, național-liberalii conduși de Orla Lehmann declarau încorporarea ducatului Schleswig în monarhie, provocând reacția dură a nobililor germani care și-au declarat independența de Danemarca și au cerut includerea în Federația Germană, Holstein fiind deja un membru. Dieta federală a autorizat invazia provinciei Schleswig de către armata prusacă. Un teritoriu în care au trăit în armonie danezi și germani devenea teatrul unor confruntări dramatice. În urma celui de-al doilea război pentru Schleswig, din 1864, în care armatele prusace ieșeau victorioase, Tratatul de la Viena consfințea anexarea celor două zone – Schleswig, Holstein – la Prusia. V. Robert GILDEA, *Barricades and Borders: Europe 1800-1914*, Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 95.

[5] Steen BO FRANDSEN, „Why 1848 is Barely Commemorated...cit.", pp. 155-158.

în mod clar danezi sau germani. Nu exista o graniță geografică sau etnică între Danemarca și Germania. Numai cele două războaie generate de campaniile naționaliste i-a forțat pe cei din Schleswig să aleagă[1].

După 1850, cu restaurarea controlului asupra provinciei Schleswig, liberalii de stânga au criticat poziția agresivă a național-liberalilor, declarându-se împotriva statului și ideologiei naționale. Atitudinea lor a pus o asemenea presiune pe aniversările anului 1848, etichetate ca provocări și mijloace de pregătire a unui nou conflict armat, încât s-a constatat o dispariție a reprezentărilor triumfaliste despre război. Deși poziția național-liberală a fost responsabilă de înfrângerea catastrofală, ideologia statului național a rămas unica alternativă posibilă. Aceasta aduce în discuție problema uitării impuse, a ceea ce a fost uitat și reprimat în comemorările lui 1848. În primul rând, sub presiunea ideologiei naționaliste, era izbitoare lipsa de interes pentru tradiția statului multi-etnic existent înainte de 1848. Pentru generațiile ulterioare a fost greu de crezut că danezii și germanii au conviețuit armonios, în același stat, timp de secole. Ideologia națională a fost responsabilă de suprimarea trecutului plecând de la ideea construcției unui stat omogen. De asemenea, s-a uitat faptul că programul național a avut oponenți – care s-au perceput pe ei înșiși ca patrioți, dar nu ca naționaliști. Multe dintre aceste personalități au fost ignorate, scoase din rândul marilor danezi ori au început să fie reprezentate mai mult sau mai puțin ca reacționare[2]. Au fost șterse un număr mare de personalități ale culturii cu rădăcini germane din Holstein[3]. 1848 marchează astfel punctul de plecare pentru Sonderweg-ul național danez[4]. Admițând că valul revoluționar european a accentuat criza monarhiei daneze și a provocat erupția războiului civil, istoriografia națională a evitat să integreze evenimentele într-un context european.

Înfrângerea din 1864 și pierderea definitivă a ducatului Schleswig-Holstein au schimbat total poziția și rolul lui 1848 în memoria colectivă. Atmosfera de după războiul împotriva Prusiei și Austriei era departe de entuziasmul național din primăvara lui 1848. Mișcarea național liberală după revoluție a sfârșit prin a eșua în realizarea programului național. Statul național, mutilat din 1864, era departe de ceea ce național-liberalii preconizaseră, și o mare parte a danezilor i-au considerat responsabili de politica care dusese la căderea finală. După înfrângerea din 1864 nu a mai fost un partid politic dedicat să țină vie memoria glorioasă a zilelor din 1848. Naționaliștii încă invocau spiritul lui '48 și istoriografia naționalistă rămăsese loială ideilor național liberale, dar aceasta nu a fost suficient pentru a susține

[1] De aici și cunoscutele complicații și războiul de trei ani. Liderii naționaliști au înțeles valul de revoluții europene ca pe o oportunitate pentru crearea unui stat-național purificat de elementele străine, în speță germani. În același timp, mișcarea revoluționară din Germania a convins liderii din Schleswig-Holstein că Germania poate oferi un viitor mai promițător. Situația s-a deteriorat rapid, ajungându-se la revolte, nu împotriva regelui, ci împotriva național-liberalilor, a ideii acestora de a încorpora Schleswig într-un stat național. Războiul dintre danezi și supușii germani ai regelui danez a început în 1848 și s-a încheiat după trei ani, cu înfrângerea separatiștilor din Schleswig-Holstein. Dar nu a fost o victorie potrivit idealurilor național-liberalilor. În 1849 Danemarca a promis Prusiei că nu-i va anexa pe germanii din Schleswig într-un stat-național danez. În toamna lui 1863, o ultimă încercare a național-liberalilor de a anexa Schleswigul a produs intervenția austro-prusă și scurtul război din 1864 care a condus la o umilitoare înfrângere. *Ibidem*, pp. 155-159.

[2] *Ibidem*, p. 161.

[3] *Ibidem*, p. 162.

[4] *Ibidem*.

o tradiție comemorativă. Nici măcar pentru socialiștii danezi primăvara lui 1848 nu putea fi un loc al memoriei comod de frecventat.

Cel mai vizibil rezultat al revoluției de la 1848 a fost Constituția din 1849. Deși a obținut un loc în memoria colectivă, evenimentele din vara acelui an de abia erau menționate în comemorările publice. În ochii generațiilor ulterioare, 1848 a fost eclipsat de 1849 și, într-o măsură mult mai importantă, de 1864. 1848 a ajuns să reprezinte doar un pas către abolirea absolutismului și un punct de cotitură în adoptarea statului național. După 1864, danezilor le-a devenit imposibil să mai scrie istoria anului 1848 într-o cheie entuziastă[1].

Spania contrarevoluționară

Dacă era o țară instabilă în Europa secolului al XIX-lea, aceea putea fi numai Spania: războaiele împotriva lui Napoleon (1808-1814), episoadele revoluționare din 1820 și 1823, 1854-1856, 1868 și 1874, războaiele civile dintre 1833-1840, 1871-1876, revoltele coloniale dintre 1814-1825, 1868-1878 ori 1895-1898 au adus Spaniei reputația unui tărâm violent și imprevizibil[2]. Istoricul A. Ramos Oliveira vorbește de o perioadă neîntreruptă de război civil, începând cu 1812 până la al Doilea Război Mondial, marcată de perioade revoluționare sau reformiste și perioade contrarevoluționare ori conservatoare[3]. Dintre ingredientele clasice ale unei revoluții, Spania avea o mare parte din ele: un guvern cu puteri restrânse, o opoziție populară, o monarhie șubredă și o Biserică slăbită, o clasă de mijloc nemulțumită și o serie de probleme economice care afectaseră întreaga Europă. Totuși, Spania a fost capabilă să scape de revoluție uimind contemporanii și împărțind istoricii, fapt care nu o delimitează de fenomenul general european. Robert Gildea plasează Spania alături de Marea Britanie, Belgia, Olanda și Regatul Sardiniei, state care au scăpat relativ ușor de violențele anului 1848, păstrându-și Constituțiile și Parlamentele. În aceste state au existat oligarhii care, prin combinații variate și coaliții în Parlament, au reușit să se strecoare abil între revoluție și reacțiune[4]. Spania devine un stat contrarevoluționar, nu însă într-o măsură similară Rusiei sau Turciei.

În 1848 guvernul, opoziția și chiar puterile străine s-au așteptat ca Spania să urmeze exemplul european. Ea a rămas însă relativ calmă[5], deși nu a fost izolată de „primăvara popoarelor". În Madrid, republicanii au acționat de unii singuri și au eșuat în ridicarea suburbiilor sărace, în martie, ori să-i mobilizeze pe studenți, în aprilie[6]. Anul revoluționar a adus câteva lupte de stradă în Madrid și marile orașe[7],

---

[1] *Ibidem*, p. 156.

[2] Jesús CRUZ, „An Ambivalent Revolution: The Public and the Private in the Construction of Liberal Spain", *Journal of Social History*, vol. 30, no. 1, 1996, pp. 5-27/p. 5.

[3] A. Ramos OLIVEIRA, *Politics, Economics and Men of Modern Spain 1808-1946*, Ed. Victor Gollancz LTD, London, 1946, pp. 46-47.

[4] Robert GILDEA, *Barricades and Borders*...cit., p. 164.

[5] V. Daniel R. HEADRICK, „Spain and the Revolutions of 1848", *European Studies Review*, vol. 6, no. 2, 1976, pp. 197-223/p. 197.

[6] Raymond CARR, *Spain. 1808-1975*, Clarendon Press, Oxford, 1982, p. 231.

[7] Evenimentele din Spania pot fi considerate simple tulburări inițiate pe 24 martie de un grup de ofițeri nemulțumiți conduși de colonelul Joaquín de la Gándara, la care s-au raliat civili din cartierele mărginașe ale Madridului, monarhiști și republicani deopotrivă. Cele mai importante

o revoltă carlistă și o conspirație republicană, sub un Bourbon minor, ținându-i pe moderații[1] liberali și conservatori permanent în alertă. Anul 1848 a fost un moment neprielnic pentru succesul insurecției „progresista" a liberal-progresiștilor.

Cea mai populară explicație printre istorici pentru absența manifestărilor revoluționare se centrează pe personalitatea temutului general Ramón María Narváez (1800-1868), primul-ministru al Spaniei în 1848. Contemporanii l-au privit cu groază din cauza acțiunilor represive duse cu eficiență, ceea ce făcea din personalitatea lui autoritară o soluție perfectă pentru moment[2]. La aflarea primelor vești de la Paris, el a obținut de la Cortes-uri puteri dictatoriale și suspendarea garanțiilor constituționale. Timp de nouă luni, Ramón María Narváez a devenit un veritabil dictator[3], în contrast cu ceea ce se întâmpla în restul Europei, unde monarhii și liderii guvernelor păreau paralizați de amploarea și iuțeala desfășurării evenimentelor. Narváez a devenit în scurt timp eroul puterilor conservatoare ale Europei. Austria, Prusia, Piemontul și Sfântul Scaun au restabilit legăturile diplomatice după 15 ani. În scopul confirmării noului profil contrarevoluționar al Spaniei și pentru a obține favorurile catolicilor, Narváez a trimis la Roma, în primăvara lui 1849, un corp expediționar în ajutorul trupelor franceze asediate de Garibaldi pentru restabilirea autorității papale[4].

O explicație unilaterală – prezența unei personalități abile și determinate la momentul oportun, generalul Narváez – nu relevă pe deplin eșecul răspândirii ideilor și tipurilor de acțiuni revoluționare. Spania s-a confruntat cu un efect paradoxal în fața ideilor revoluționare internaționale. După intervențiile napoleoniene, Spania a devenit în mod evident anti-franceză, într-un mod violent chiar, și fără tragere de inimă pro-britanică. După 1815, legăturile cu Franța au fost reluate, în 1823 Ferdinand al VII-lea (1813-1833) a fost salvat de Ludovic al XVIII-lea (1814-1824) și, din 1844, moderații au menținut relații apropiate cu Monarhia din Iulie. Însă Franța revoluționară nu a oferit sprijin spaniolilor progresiști, în ciuda semnalelor date. Primul care a reacționat la veștile de la Paris a fost Infantele Enrique de Bourbon, duce de Sevilla și fratele lui Francisco, soțul reginei Isabella. El sperase odată la o căsătorie cu regina, dar dezamăgirile îl împinseseră să îmbrățișeze ideile republicane, devenind oaia neagră a dinastiei de Bourbon. Felicitările sale adresate Franței nu au primit nici un răspuns din partea guvernului revoluționar. La fel s-a întâmplat și cu Colonelul Gándara ori cu republicanii Abdon

---

elemente ale rebeliunii programate lipseau, unitățile armatei preferând să rămână loiale puterii, ceea ce a permis în mai puțin de o zi represiunea condusă de generalul Ramón María Narváez, nu atât de violentă pe cât se mizase. Doar câțiva politicieni progresiști și generali au fost arestați, fără ca nimeni să fie executat. Mai violent a reacționat guvernul la revoltele din 6-7 mai din Madrid și din 13 mai din Sevilla, când au existat victime din partea revoltaților și mii de deportați. V. Daniel R. HEADRICK, „Spain and the Revolutions...cit.", pp. 200-202 și Raymond CARR, *Spain*...cit., pp. 230-232.

[1] Spectrul politic spaniol era diferit de cel european. Poziția moderată, similară standardelor conservatorilor europeni, reprezenta pentru Spania un liberalism mai adaptat realităților sociale decât era Monarhia Franceză din Iulie. Dacă în Europa lupta s-a dat între burghezia liberală și aristocrația ori plutocrația despotismului luminat, în Spania despotismul luminat al burgheziei și aristocrației (moderații) se opuneau monarhismului absolutist de tip clerical (Carliștii). V. Daniel R. HEADRICK, „Spain and the Revolutions...cit.", p. 216.

[2] *Ibidem*, p. 198.

[3] *Ibidem*.

[4] Peter PIERSON, *The History of Spain,* Greenwood Press, London, CT Westport, 1999, pp. 100-102.

Terradas și Segundo Flores, plecați la Paris să se alăture revoluției, dar al căror ajutor a fost respins. Guvernul francez i-a mai descurajat pe simpatizanții revoluționari după numirea lui Ferdinand de Lesseps ca ambasador la Madrid, o figură apropiată cercurilor conservatoare spaniole[1].

Diviziunile interne au făcut ca în martie 1849 să ia naștere Partidul Democrat, prima formațiune politică spaniolă care susținea reformele sociale și sufragiul universal. În următorii 20 de ani, democrații s-au dedicat opoziției, construind, în același timp, o rețea clandestină de celule de *carbonari* pentru a schimba prevederile Constituției din 1854, care restrângea sufragiul doar la marii proprietari[2]. 1848 poate fi văzut ca anul apariției „Tinerei Spanii", o asociație internaționalistă condusă de Fernando Garrido, având legături cu Giuseppe Mazzini. Momentul de avânt al stângii liberale a culminat cu revoluția din septembrie 1868, când o coaliție de progresiști și democrați, conduși de popularul erou de război Juan Prim, a reușit să doboare discreditatul regim al Bourbonilor. A început astfel o perioadă de experimente constituționale de șase ani, cunoscute ca „el sexenio revolucionario", în timpul căreia multe idei sociale și democratice de la 1848 au fost puse în practică, cu același insucces ca în Franța la 1848[3].

Suprimate violent în scurt timp, revoluțiile europene de la 1848 au avut consecințe pe termen lung pentru Spania. Guy Thomson consideră 1848 un început notabil pentru răspândirea propagandei democratice prin intermediul presei, pentru obținerea sprijinului de masă și pentru adeziunea liderilor locali sau a adepților principiilor mazziniene la internaționalismul democratic. Acesta includea, în primul rând, solidaritatea cu *Risorgimento*-ul italian, în special cu liderul revoluției din Sicilia, Giuseppe Garibaldi. De asemenea, a inclus așa-numitul iberianism, reunificarea Spaniei și Portugaliei, sub o monarhie constituțională ori chiar o republică[4].

Concluzii

O perspectivă comparativă la nivel european asupra memoriei revoluțiilor pașoptiste aduce în prim-plan discontinuitățile și fracturile tradițiilor naționale. Unele națiuni ori state, deși zguduite din plin, uită 1848-ul într-o măsură mai mare: Franța, Austria, Polonia; altele reușesc să-l transforme într-un moment cardinal pentru modernitatea lor politică și chiar socială: Ungaria, Italia ori Germania. Formele comemorative și practicile amintirii legate de momentul revoluționar au depins de cultura politică dezvoltată în fiecare dintre ele. Identificăm un efort de însușire a moștenirii și de înrolare a memoriei revoluționare în serviciul țintelor politice și naționale. De pildă, în cazul Ungariei, această tradiție merge departe în secolul al XX-lea și are consecințe profunde. Un fapt valabil pentru toate statele în care s-au produs evenimente cu caracter revoluționar îl reprezintă capacitatea de amintire socială influențată de interesul politic, care determină practici comemorative foarte diverse. Actorii politici au urmărit să mobilizeze memoriile lui 1848,

[1] V. Daniel R. HEADRICK, „Spain and the Revolutions...cit.", p. 204.

[2] Guy THOMSON, „Garibaldi and the Legacy of the Revolutions of 1848 in Southern Spain", *European Studies Review*, vol. 31, no. 3, 2001, pp. 353-395/p. 354.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*.

comemorând eroi, susținând ritualuri funerare, ridicând statui, participând la procesiuni și dezbateri politice care se cristalizau în jurul aniversărilor. În cadrul aceleiași societăți, diferitele grupări nu împărtășeau o singură versiune despre trecut, fiindcă obiectivele politice, sociale, naționale au intrat deseori în conflict. Unele curente politice, în special de tip liberal, celebrau lupta parlamentară din 1848, altele puneau accentul pe lupta împotriva tutelei străine (centrul și estul Europei), în timp ce socialiștii fructificau conotația morților căzuți pe baricade. Asemenea comemorări serveau adesea la promovarea unui mit fondator al mișcărilor politice, la crearea unei narațiuni simbolice despre origini, urmărind legitimarea în lupta cu versiuni concurente ale trecutului. Traseul sinuos al amintirii sociale pleacă de la faptul că orice eveniment este recuperat de memoria generațiilor succesoare, într-un context istoric diferit de momentul producerii sale. Evenimentele determină, deseori, o tradiție interpretativă, influențând, totodată, și condițiile în care generațiile următoare întreprind procesul de rememorare.